

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

THE SCIENTIFIC JOURNAL

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 5(37), 2017

№ 5(37), 2017

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P

Засновники

Founder

кафедра економічної теорії Львівської
комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного
університету;
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного
інституту Київського Національного
торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Department of Economics, Lviv
Academy of Commerce;
Department of social and political
sciences, Vinnytsia National Technical
University;
Department of Philosophy and Social
Sciences Chernivtsi Trade and
Economics Institute Kyiv National Trade
and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising
(Kyiv);
Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch);

Кримський інститут економіки та
господарського права (Севастопольська
філія);

Crimean Institute of Economics and
Commercial Law (Sevastopol branch);

Громадська організація "Асоціація
"Аналітик" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини
(Українська секція);

NGO "Association "Analitikum"
(Vinnytsia);

Центр міжнародного наукового
співробітництва «ТК Меганом»;

International Society for Human Rights
(Ukrainian section);
Center for International Cooperation "TK
Meganom";

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Журнал включено до
наукометричної бази даних
«Російський індекс наукового цитування»
(«РІНЦ SCIENCE INDEX»)

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Registered by «РІНЦ
SCIENCE INDEX»

Ліцензійний договір № 630-10/2013
від 18.10.2013

Registration Certificate № 630-10/2013
dated 18.10.2013

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Башнянин Г. І., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії; (головний редактор)

Барський Ю. М., доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;

Швець Н. Р., доктор економічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;

Шевчук А. В., доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;

Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ;

Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Бабенко А. Г., доктор економічних наук, професор Кримського інституту економіки та господарського права;

Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, в. о. ректора, завідувач кафедри маркетингу та підприємництва Хмельницького кооперативного торговельно- економічного інституту;

Корнієнко В. А., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук, Вінницького національного технічного університету; академік Української академії політичних наук, президент Асоціації «Аналітікум»;

Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук, Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;

Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету, академік АН України;

Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;

Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка;

Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;

Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;

Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля;

Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;

Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ; (заступник головного редактора)

Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;

Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Дозорцева Олена Георгіївна, доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри юридичної психології та права факультету Юридичної психології, ГБОУ ВПО «Московський міський психолого-педагогічний університет»;

Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;

Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;

Жалко-Титаренко В. А., доктор медичних наук, головний науковий співробітник Інституту епідеміології і інфекційних захворювань ім. Громашевського;

Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;

Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри природничих наук Донецького національного технічного університету;

Murat Elioş, Associate Professor, Yasar Dogu Faculty of Sport Sciences, Ondokuz Mayıs University, Samsun, Turkey;

Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково - дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;

Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

РІНЦ SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

POLISH SCHOLARLY BIBLIOGRAPHY

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

УДК 334.719(447)

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

кандидат економічних наук, доцент Каличева Н.Є., Бохан С.Є.

Український державний університет залізничного транспорту, Харків,
Україна

У статті розглянуто основні проблеми, котрі гальмують ефективний розвиток вітчизняних промислових підприємств, зокрема значне зношення засобів виробництва, відсутність мотивації робітників, низький рівень якості продукції, незацікавленість у використанні власного потенціалу та ін. Досліджено, що вітчизняним промисловим підприємствам для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності на вітчизняному та закордонному ринках необхідно звернути увагу на створення власного іміджу за рахунок виробництва високоякісної продукції з врахуванням всіх потреб споживачів. Акцентовано увагу на необхідності завойовувати ринки країн із схожою ринковою економікою. Особливу увагу приділено питанням формуванню іміджу, з урахуванням специфіки діяльності вітчизняних промислових підприємств в сучасних умовах. Виділено основні напрями забезпечення ефективного розвитку промислових підприємств, в першу чергу, за рахунок випуску якісної продукції.

Ключові слова: промислові підприємства, імідж, якість, конкурентоспроможність, ефективність, машинобудування

Каличева Н.Є., Бохан С.Є. Направления обеспечения эффективного развития промышленных предприятий в современных

условиях/ Украинский государственный университет железнодорожного транспорта, Украина, Харьков

В статье рассмотрены основные проблемы, которые тормозят эффективное развитие отечественных промышленных предприятий, в частности значительный износ средств производства, отсутствие мотивации работников, низкий уровень качества продукции, незаинтересованность в использовании собственного потенциала и др. Доказано, что отечественным промышленным предприятиям для обеспечения высокого уровня конкурентоспособности на отечественном и зарубежном рынках, необходимо обратить внимание на создание собственного имиджа за счет производства высококачественной продукции с учетом всех потребностей потребителей. Акцентируется внимание на необходимости завоевывать рынки стран с похожей рыночной экономикой. Особое внимание уделено вопросам формированию имиджа, с учетом специфики деятельности отечественных промышленных предприятий в современных условиях. Выделены основные направления обеспечения эффективного развития промышленных предприятий, в первую очередь, за счет выпуска качественной продукции.

Ключевые слова: промышленные предприятия, имидж, качество, конкурентоспособность, эффективность, машиностроения

Kalicheva N.E., Bohan S.E. Directions of providing efficient development of industrial enterprises in modern conditions /Ukrainian state university of railway transport, Ukraine, Kharkiv

The article discusses the main problems that hamper the effective development of domestic industrial enterprises, in particular significant wear and tear on the means of production, lack of motivation for workers, low level of product quality, disinterest in using their own potential, etc. It is proved that

domestic industrial enterprises to ensure a high level of competitiveness on Domestic and foreign markets, it is necessary to pay attention to the creation of its own image at the expense of productions And high-quality products taking into account all the needs of consumers. Attention is focused on the need to conquer the markets of countries with a similar market economy. Particular attention is paid to the formation of the image, taking into account the specifics of the activities of domestic industrial enterprises in modern conditions. The basic directions of maintenance of effective development of the industrial enterprises, first of all, due to release of qualitative production are allocated.

Key words: industrial enterprises, image, quality, competitiveness, efficiency, mechanical engineering

Вступ. На сьогоднішній день стан промисловості нашої країни знаходиться в стані глибокої кризи, подолати яку досить складно, особливо зважаючи на технічний та технологічний стан вітчизняних підприємств.

Діяльність сучасних світових промислових підприємств базується на принципах зниження енерго- та матеріалоємності виробництва, збереження навколишнього середовища, збільшення рівня автоматизації та зменшення кількості ручної праці тощо. Звісно, що вітчизняним промисловим підприємствам досить складно конкурувати із провідними світовими, але науковий та виробничий потенціал в них все таки є, і лише вони можуть правильно ним розпорядитися, для того щоб вивести економіку нашої країни на світовий рівень.

Дослідження проблем сучасного стану національної економіки, зокрема її промислового сектору, висвітлено в роботах значної низки провідних вчених і практиків, серед яких варто виділити Диканя В.Л.,

Кіндзерского Ю. В, Васильєву Н.Ф., Кузь Т., Барташевську Ю.М., Дикань В.В. [1-6] та інших.

Однак, проблеми ефективного розвитку вітчизняних промислових підприємств залишаються актуальними, насамперед за рахунок необхідності у постійному їх пристосуванні до мінливих зовнішніх умов.

Формулювання мети статті та завдань. Тож, метою статті є визначення основних проблем та перспектив розвитку вітчизняних промислових підприємств за рахунок формування позитивного іміджу виготовленої продукції.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи стан вітчизняної машинобудівної галузі [1], необхідно зазначити, що для неї є характерним поступове збільшення кількості імпортованих складових - деталей, вузлів, комплектуючих, невідповідність потужностей виробничим потребам більшості підприємств та відставання техніко-технологічної бази від сучасних вимог, низька якість продукції, застосування значного відсотку ручної праці, фізичне та моральне зношення основних фондів, значне зниження рівня інвестиційних вкладів.

За таких умов вітчизняним машинобудівним підприємствам досить складно знайти шляхи для створення сприятливих умов розвитку, але все таки впровадження у виробництво імпортозамінної продукції, створення високотехнологічних та інноваційних парків, розвиток індустріальних центрів, створення якісної та експортоспроможної продукції тощо [6], допоможуть галузі створити передумови для виготовлення конкурентоспроможної продукції відповідно до світових стандартів.

Таким чином, головними стратегічними напрямками розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств мають бути:

- постійне технічне переозброєння та реконструкція виробництва, виробництво нових видів продукції, запровадження сучасних енерго- та матеріалозберігаючих технологій, впровадження автоматизації та ін.;

- розширення асортименту продукції із застосуванням світових стандартів якості;

- створення гідних умов праці та покращення діючих систем мотивування та заохочення працівників.

Звісно, що кожне підприємство самостійно вирішити всі свої проблеми не в змозі, а підтримка держави допомогла б їм у створенні конкурентоспроможної продукції. Це дало б можливість втримати вітчизняний ринок та створило перспективи виходу ринок інших країн, особливо за умов, коли вітчизняний машинобудівний комплекс майже повністю втратив свій потенціал та не сприяє відновленню економічної системи країни.

Фінансова неефективність вітчизняних машинобудівних підприємств пов'язана з цілою низкою проблем, основними з яких є:

- зниження рівня промислового розвитку всіх підприємств країни, що призводить до скорочення рівня попиту та до зменшення їх платоспроможності;

- відсутність чітких механізмів кредитування, особливо на довгострокову перспективу, та високі ставки по кредитам;

- відсутність дієвої підтримки від держави, особливо при компенсації вартості імпортової техніки, та недієвість механізму фінансового лізингу;

- відсутність необхідної сучасної ринкової інфраструктури;

- значна консервативність та відсутність дієвих підходів що до завоювання частини на ринку в умовах вільної конкуренції;

- значне зношення основних фондів та відсутність фінансування на їх оновлення;

- відсутність висококваліфікованих кадрів та ін.

Тож, подальший розвиток вітчизняної машинобудівної галузі має базуватися на визначенні перспективних напрямів розвитку, з можливістю завоювати як не світовий ринок, то хоча б ринок країн, що розвиваються, і мають не такі суворі вимоги до якості товару [7].

Так, вітчизняним підприємствам необхідно «навчитися» досить швидко реагувати на ринкові зміни, що можливо за умов функціонування невеликих і середніх підприємств, котрі будуть спроможні задовольняти попит на машинобудівну продукцію та товари народного споживання в окремих регіонах, максимально використовуючи їх виробничий потенціал. Так, вагомою рушійною силою до зміни економічного стану вітчизняного машинобудування має стати політика максимального використання вітчизняних товарів, що можливо здійснити при підтримці держави. І першочергово, потрібно поліпшувати інвестиційний клімат не лише в машинобудуванні, а й загалом у країні, що призведе до всебічного розвитку національного господарства.

Також, необхідно звернути увагу і на нематеріальні фактори у збільшенні конкурентоспроможності вітчизняних підприємств машинобудування. Адже, на сьогоднішній день, будь-якому підприємству недостатньо лише виготовляти якісну продукцію, потрібно приділяти увагу і запитам споживачів, що може проявлятися у збільшенні впливу інформаційних потоків на позицію всіх ринкових суб'єктів. І першорядну роль в цьому відіграє імідж підприємства [8].

Варто відзначити, що успішність функціонування сучасного підприємства залежить від багатьох факторів, які визначають його місце в економічній системі. І позитивне сприйняття відображається на його конкурентоспроможності та збільшує шанси на успіх на ринку. Тому, імідж підприємства стає одним з ключових факторів його розвитку, а управління ним має носити стратегічний характер.

Варто зазначити, що вітчизняним підприємства в сучасних умовах варто ставити імідж на перше місце стратегічного розвитку, коли вони мають цілу низку проблем, але їх вирішення має бути комплексним, і імідж відіграватиме важливу роль. Потрібно з перших кроків діяльності підприємству створювати власний імідж, і на протязі всієї своєї діяльності його підтримувати, тому що імідж є невід'ємною частиною виробництва та збуту, що сприятиме досягненню його цілей в довгостроковій перспективі.

Особливу ж увагу необхідно приділити формуванню іміджу, із врахуванням власної ніші цільового ринку та викликати зацікавленість у споживачів, але на сьогоднішній день для вітчизняних підприємств це досить складно зробити. Адже на створення результативної реклами потрібні значні кошти, а за умов постійної необхідності у конкурентній боротьбі на ринку досить складно повноцінно та продуктивно інформувати споживачів про себе. Хоча це має бути першочерговим завданням підприємства, особливо того яке прагне бути стабільним на ринку та створити позитивний імідж.

Необхідно зазначити, що в будь-якому випадку формування іміджу підприємства відбувається в залежності від ситуації, що діє на ринку, адже метою його формування є створення позитивного враження у зацікавленого кола споживачів. Також, імідж виступає одним з важливих факторів формування конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Якщо ж розглядати конкретне підприємство, то формування його іміджу має базуватися, в першу чергу, на якості продукції, яку необхідно забезпечувати починаючи з вхідного контролю якості матеріалу, комплектуючих та напівфабрикатів до маркування та нанесення спеціальних захисних покриттів. А використання принципів бережливого виробництва, впровадження сучасних технологій обробки матеріалів із застосуванням іноземного обладнання, наявність спеціального

устаткування із можливістю виготовлення продукції в різних обсягах для задоволення вимог споживачів з різними потребами виступають обов'язковими умовами ефективного та продуктивного функціонування підприємства машинобудівної галузі на ринку [8\$9].

Необхідно зазначити, що дотримання відповідного рівня якості продукції дасть змогу підприємству [10]:

- оптимально використовувати всі наявні ресурси;
- зменшити витрати на виробництво;
- збільшити рівень продуктивності праці;
- виготовляти продукції з урахуванням всіх вимог споживачів;
- сформувати позитивний імідж підприємства;
- постійно вдосконалювати виробничий та технологічний процеси.

Висновки. Таким чином, продуктивне функціонування підприємства в сучасних ринкових умовах має базуватися на принципах створення позитивного іміджу, з урахуванням показників якості продукції, що можливе за рахунок:

- постійного вдосконалення системи управління якістю продукції;
- формування та використання даних щодо потреб споживачів, вивчення ринкового попиту та аналізу конкурентів;
- тісної співпраці з постачальниками якісної сировини, матеріалів та комплектуючих;
- створення умов для високопродуктивної праці, вираження індивідуальних потенціалів та ініціатив кожного працівника підприємства.

І хоча специфіка умов діяльності кожного конкретного підприємства зумовлює застосування індивідуальних підходів до підвищення ефективності роботи, все таки вище перелічені фактори залишаються одними з основних у формування іміджу та підвищенні ефективності його діяльності.

Література:

1. Дикань В.Л. Комплексний підхід до управління стійким розвитком підприємств машинобудування / В.Л. Дикань// Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник науково-практичних статей. – Харків: УкрДАЗТ, 2015. - Вип. 49. - С. 11-19
2. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку: монографія / [Кіндзерский Ю.В., Микитенко В.В., Якубовский М. М. та ін.]; за ред. канд. екон. наук Ю.В. Кінзерського; НАН України; Ін-т економ. та прогнозування. – К., 2009. – 928 с.
3. Васильєва Н.Ф. Машинобудування як матеріально-технічна основа неоіндустріальної економіки України / Н.Ф. Васильєва, В.Л. Кавура // Економіка промисловості. - № 4 (68). - 2014. – С. 88-96.
4. Кузь Т. Стратегічний розвиток машинобудування в Україні / Т. Кузь // Галицький економічний вісник. — 2011. — №1(30). — С.35-43
5. Барташевська Ю.М. Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю.М. Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. - №1. – С.19-25.
6. Дикань В.В. Забезпечення розвитку машинобудівного комплексу України в умовах створення промислово-логістичної системи: монографія / В.В. Дикань. – Харків: УкрДАЗТ, 2013. – 390 с.
7. Каличева Н.Є. Проблеми та перспективи розвитку економіки України в сучасній світовій економічній системі / Н.Є. Каличева// Наука й економіка: науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Хмельницький: ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», 2015. – Вип. 4 (40). - С. 117 – 120.
8. Каличева Н.Є. Роль іміджу у забезпеченні конкурентоспроможності товару / Н.Є. Каличева // Тези доповідей за матеріалами Шостої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах

господарювання». Електронне видання. Збірник тез доповідей. Національна академія Національної гвардії України. (17 листопада 2016 р.). Х.: НАНГУ. - 2016- С. 104-106.

9. Каличева Н.Є. Принципи взаємодії виробничого і транспортного комплексу в логістичній системі/ Н.Є. Каличева// Науковий огляд. Науковий журнал. – Київ, ТОВ «Меганом», 2014. – Вип. 7 (8). С. 5 – 10.

10. Кривенков А.В. Управление качеством продукции: [учеб. пособие] / А.В. Кривенко; под ред. Н.И. Новицкого. – М.: Новое знание, 2002. – 366 с.

References:

1. Dykanj V.L. Kompleksnyj pidkhid do upravlinnja stijkym rozvytkom pidprijemstv mashynobuduvannja / V.L. Dykanj// Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti: zbirnyk naukovo-praktychnykh statej. – Kharkiv: UkrDAZT, 2015. - Vyp. 49. - S. 11-19

2. Potencial nacionalnoji promyslovosti: cili ta mekhanizmy efektyvnogho rozvytku: monohrafija / [Kindzerskyj Ju. V., Mykytenko V. V., Jakubovskij M. M. ta in.]; za red. kand. ekon. nauk Ju. V. Kinzerskogho; NAN Ukrajinjy; In-t ekonom. ta proghnozuvannja. – K., 2009. – 928 s.

3. Vasylijjeva N.F. Mashynobuduvannja jak materialjno-tekhnichna osnova neoindustrialnoji ekonomiky Ukrajinjy / N.F. Vasylijjeva, V.L. Kavura // Ekonomika promyslovosti. - № 4 (68). - 2014. – S. 88-96.

4. Kuzj T. Strateghichnyj rozvytok mashynobuduvannja v Ukrajinjy / T. Kuzj // Ghalycjkyj ekonomichnyj visnyk. — 2011. — № 1(30). — S.35-43

5. Bartashevsjka Ju.M. Rozvytok mashynobuduvannja Ukrajinjy: stan, problemy, perspektyvy / Ju.M. Bartashevsjka // Jevropejskyj vektor ekonomichnogho rozvytku. – 2010. - № 1. – S.19-25.

6. Dykanj V.V. Zabezpechennja rozvytku mashynobudivnogho kompleksu Ukrajinjy v umovakh stvorennja promyslovo-loghistychnoji systemy: monohrafija / V.V. Dykanj. – Kharkiv: UkrDAZT, 2013. – 390 s.

7. Kalycheva N.Je. *Problemy ta perspektyvy rozvytku ekonomiky Ukrainy v suchasnij svitovij ekonomichnij systemi / N.Je. Kalycheva// Nauka j ekonomika: naukovo-teoretychnyj zhurnal Khmeljnyckogho ekonomichnogho universytetu. – Khmeljnyckyj: PVNZ «Khmeljnyckyj ekonomichnyj universytet», 2015. – Vyp. 4 (40). - S. 117 – 120.*
8. Kalycheva N.Je. *Rolj imidzhu u zabezpechenni konkurentospromozhnosti tovaru / N.Je. Kalycheva // Tezy dopovidej za materialamy Shostoji Vseukrajinsjkoji naukovo-praktychnoji konferenciji «Aktualjni pytannja orghanizaciji ta upravlinnja dijalnistju pidpryjemstv u suchasnykh umovakh ghospodarjuvannja». Elektronne vydannja. Zbirnyk tez dopovidej. Nacionalna akademija Nacionaljnoji ghvardiji Ukrainy. (17 lystopada 2016 r.). Kh.: NANGhU. - 2016- S. 104-106.*
9. Kalycheva N.Je. *Pryncypy vzajemodiji vyrobnychogho i transportnogho kompleksu v loghistrychnij systemi/ N.Je. Kalycheva// Naukovyj oghljad. Naukovyj zhurnal. – Kyjiv, TOV «Meghanom», 2014. – Vyp. 7 (8). S. 5 – 10.*
10. Kryvenkov A.V. *Upravlenye kachestvom produkcyu: [ucheb. posobyje] / A. V. Kryvenko; pod red. N.Y. Novyckogho. – M.: Novoe znanye, 2002.–366 s.*

УДК 657

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

кандидат економічних наук, Олійник С.О.

Національний університет біоресурсів і природокористування, Україна, Київ

У статті розглянуто поняття внутрішнього аудиту, його об'єктів, функцій, методів проведення та необхідність впровадження на підприємствах в Україні, відображено недоліки розвитку внутрішнього аудиту в Україні та внесено пропозиції щодо їх усунення.

У статті досліджено особливості організації внутрішнього аудиту на підприємствах. Обґрунтовано доцільність створення відділу внутрішнього аудиту на підприємствах та роль аудиту в системі економічної безпеки підприємства. Доведено, що до основних проблемних аспектів внутрішнього аудиту в Україні слід віднести насамперед недостатнє нормативне та методологічне забезпечення, що призводить до нерозуміння самих принципів, методів, методології та процедур внутрішнього аудиту, відсутність внутрішніх розробок щодо організації та методики внутрішнього аудиту на підприємстві.

Ключові слова: аудит, внутрішній аудит, контроль, діяльність, економічна безпека підприємства, фінансова звітність.

кандидат економічних наук, Олейник С.А. Внутренний аудит: сущность, проблемы и перспективы развития/ Национальный университет биоресурсов и природопользования, Украина, Киев

В статье рассмотрено понятие внутреннего аудита, его объектов, функций, методов проведения и необходимость внедрения на предприятиях в Украине, отражены недостатки развития внутреннего аудита в Украине и внесены предложения по их устранению. В статье исследованы особенности организации внутреннего аудита на предприятиях. Обоснована целесообразность создания отдела внутреннего аудита на предприятиях и роль аудита в системе экономической безопасности предприятия. Доказано, что к основным проблемным аспектам внутреннего аудита в Украине следует отнести прежде всего недостаточное нормативное и методологическое обеспечение, что приводит к непониманию самих принципов, методов, методологии и процедур внутреннего аудита, отсутствие внутренних разработок по организации и методики внутреннего аудита на предприятии.

Ключевые слова: аудит, внутренний аудит, контроль, деятельность, экономическая безопасность предприятия, финансовая отчетность.

PhD in Economic, Oliylyk S.O. Internal audit: the nature, problems and prospects/ National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

The article discusses the concept of internal audit of its objects, functions, methods of implementation and the need for enterprises in Ukraine, shows the shortcomings of internal audit in Ukraine and made suggestions for their elimination. In the article the features of organizing internal audit in enterprises. The expediency of the establishment of the internal audit business audit and role in the system of economic security. It is proved that the main problematic aspects of internal audit in Ukraine should be attributed primarily to insufficient normative and methodological support, leading to misunderstanding same principles, techniques, methodologies and procedures for internal audit, lack of internal developments regarding the organization and methodology of internal audit in the company.

Keywords: audit, internal audit, control activities, economic security, financial reporting.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Чинна облікова система повністю не задовольняє зростаючі потреби менеджменту. Інформація фінансової звітності дозволяє дати лише загальну оцінку фінансового стану підприємства й не може бути використана для обґрунтування управлінських рішень. В сучасних умовах докорінного реформування відносин власності, організаційно-господарських перетворень перед керівництвом підприємств виникає необхідність

прогнозування, оцінки ризиків і створення ефективної системи управління.

Внутрішній аудит в сучасних умовах відіграє важливу роль в досягненні як стратегічних так і оперативних цілей, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності та ефективне управління підприємством.

Але в Україні цей вид контролю поки що не набув достатнього розвитку і поширеного застосування в практиці на підприємствах, тому що багато з них, на жаль, недостатньо проінформовані в необхідності та важливості внутрішнього аудиту.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питаннями дослідження проблем організації внутрішнього аудиту займалися як вітчизняні так і зарубіжні вчені, а саме: Т. Каменська, Г.Коблянська, В.Бобошко, Л.Ліщинська, К.Коцюбинська, В. Немченко, Ф.Бутинець, В.Хомутенко, А.Хомутенко, Р.Сагайдак, А.Семенець, О.Сметанко, С.Губський, М.Голощяпов, В.Бурцева, О.Філозоф та інші. Проте ряд аспектів проблеми потребують подальшого поглибленого дослідження, зокрема економічна сутність поняття “внутрішній аудит”, його цілі, завдання та роль у системі економічної безпеки підприємства.

Цілі статті. Дослідження особливостей організації внутрішнього аудиту на підприємствах та обґрунтування його ролі в системі економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Головною метою внутрішнього аудиту є пошук шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства та його структурних підрозділів. Внутрішній аудит повинен виконувати роль діагностичного засобу в управлінні господарською діяльністю підприємства.

На думку вітчизняних та зарубіжних вчених [1-4], головною метою внутрішнього аудиту є:

- 1) удосконалення організації й управління виробництвом, виявлення і мобілізація резервів його зростання;
- 2) удосконалення організації діяльності підприємства;
- 3) запобігання втратам ресурсів і здійснення необхідних змін у середині підприємства;
- 4) допомога управлінському персоналу в підвищенні ефективності виконання його функцій;
- 5) забезпечення задоволення потреб органів управління в частині надання контрольної інформації з різних питань та ін.;
- 6) завдання діагностики стану економічної безпеки та визначення можливої рейдцікавості підприємства.

До функціональних складових економічної безпеки слід віднести такі, як інтелектуально-кадрова, фінансова, техніко-технологічна, нормативно-правова, екологічна, інформаційна, силова та ін.. Вони є важливими чинниками в системі економічної безпеки підприємства. Ефективне управління ними може забезпечити стабільність функціонування підприємства та прийнятний рівень прибутковості роботи підприємства. Таке ефективне управління може бути забезпечене тільки на підставі достовірної й оперативної інформації облікової системи підприємства. Одним з елементів управління підприємства, що дає змогу підвищити вірогідність облікової інформації є система внутрішнього аудиту на підприємстві.

Характер аудиту та процедури його проведення будуть різнитися залежно від складових економічної безпеки, щодо яких проводиться відповідний аудит.

Країни з розвинутою ринковою економікою довели, що для того, щоб проводити певну перевірку, необхідно створити спеціальну службу

внутрішнього аудиту, працівники якої повинні досконало знати специфіку організації, її організаційно-економічну структуру, структуру управління, об'єкти контролю, коло питань, які повинні бути висвітлені при перевірках, володіти технікою і методикою проведення перевірок, добре знати законодавчі і нормативні акти, вміти опрацьовувати матеріали перевірок, визначати шляхи попередження і ліквідації недоліків та втрат, резерви ефективності усіх видів діяльності підприємства, захищати законні інтереси власників в судових інстанціях [5].

Використання внутрішнього аудиту в системі економічної безпеки підприємства дасть можливість забезпечити та збільшити рівень точності бухгалтерської та фінансової інформації підприємства, здійснювати оперативний контроль над усією виробничо-господарчою діяльністю підприємства. Результати використання внутрішнього аудиту економічної безпеки підприємства є винятково внутрішнім інструментом управління. Таким чином, для проведення внутрішнього аудиту принципово різних напрямів, виникає потреба в фахівцях різної кваліфікації та спрямування. Необхідність внутрішнього аудиту, може визначатися на підставі затвердженого графіка або одноразово. Однак за умов одноразового оцінювання виникає проблема в пошуку фахівців, здатних проводити такий аудит у межах підприємства. У випадку періодично повторюваного аудиту такої проблеми не існує, адже аудиторський відділ може функціонувати на постійній основі. При цьому необхідно зазначити, що практична користь від створення відділу внутрішнього аудиту для кожного окремо взятого підприємства буде різнитися. Створення служби внутрішнього аудиту на малих підприємствах не принесе великої користі, тому що зазначена процедура є доволі витратною (через необхідність мати у своєму складі спеціальних фахівців). Вважаємо за доцільне, на середніх і великих підприємствах створювати служби внутрішнього

аудиту, які можуть дати суттєвий поштовх у системі вдосконалення забезпечення економічної безпеки підприємства.

На думку Л. Будович, внутрішній аудит економічної безпеки підприємства є дієвим інструментом не тільки оцінювання економічної безпеки, а й управління ризиками підприємства в цілому. Запобігання загрозам економічній безпеці підприємства означає захист економічних, соціальних та інформаційних інтересів. Звідси висновок, що внутрішній аудит економічної безпеки підприємства стає інструментом економічного менеджменту [6].

Для проведення внутрішнього аудиту економічної безпеки підприємства, вважаємо за доцільне встановити таку послідовність дій:

Таблиця 1

Основні стадії та процедури внутрішнього аудиту економічної безпеки підприємства

Стадії	Основні процедури
Підготовча	Вибір об'єкта перевірки; формування команди аудиторів-експертів; визначення обсягу та масштабу внутрішнього аудиту та конкретних строків роботи; затвердження плану та попередньої програми аудиторської перевірки
Основна	Ознайомлення з результатами попередньої перевірки; загальний аналіз стану економічної безпеки об'єкта аудиту; реєстрація, збір і перевірка статистичних даних і результатів інструментальних вимірів небезпек і загроз; оцінювання результатів перевірки; складання звіту про результати перевірки за окремими складовими; оцінювання результатів перевірки
Завершальна	Узагальнення та документування результатів перевірки; розробка рекомендацій для управлінського персоналу щодо усунення вузьких місць і недоліків у забезпеченні економічної безпеки підприємства

Ми погоджуємось з автором О.Філозоп [7], що всі дані, отримані в ході перевірки необхідно вносити до робочих документів в процесі здійснення

відповідних процедур. На основі даних документів аудитор формує висновок за результатами перевірки. При здійсненні кожного етапу внутрішнього аудиту необхідно складати робочі документи, оскільки на їх основі складається аудиторський висновок, який є результатом роботи осіб, задіяних в даній перевірці. Перевірка кожного етапу, вказаного в програмі внутрішнього аудиту, повинна супроводжуватись документуванням його результатів.

Незважаючи на те, що на українських підприємствах функціонують інші контрольні структури (ревізійні комісії) організація внутрішнього аудиту є одним з найбільш надійних способів контролю за станом обліку й ефективністю функціонування системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві, та може впливати на прийняття рішень про подальшу діяльність установи, її розвиток, виправлення помилок та усунення проблем обліку чи виробничої діяльності.

Внутрішні аудитори також здійснюють подібну роботу, проте існують суттєві розбіжності між внутрішнім аудитом та контрольно-ревізійною роботою. При розробці стратегічного плану роботи на рік або на декілька років вперед внутрішні аудитори визначають насамперед основні зони ризику для компанії, а потім розподіляють ресурси часу та фахівців таким чином, щоб найбільш ризиковані сфери діяльності були перевірені першочергово. Фахівці контрольно-ревізійних відділів при розробці плану перевірок звичайно не враховують ризиків підприємства.

Друга значна відмінність між внутрішнім аудитом та контрольно-ревізійною службою – це відповідні методи перевірки. Контрольно-ревізійні служби працюють в основному на підставі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності, з первинними документами. Але вони не використовують у своїй діяльності методи, які є необхідною частиною внутрішнього аудиту, наприклад вивчення виробничих процесів, побудову органограм, проведення анкетування та

інтерв'ю з працівниками і керівниками підрозділів з метою досконального розгляду суті проблеми.

На сьогодні в Україні немає єдиної методики, щодо створення відділу внутрішнього аудиту на підприємстві та організації його роботи, тому дуже часто існування внутрішнього аудиту на підприємстві є неефективним. З метою підвищення якості та ефективності внутрішнього аудиту на підприємстві необхідна більш чітка регламентація його повноважень та посилення ролі процесів внутрішнього аудиту в практичному житті підприємства.

Висновки. Таким чином, до основних проблемних аспектів внутрішнього аудиту в Україні слід віднести насамперед недостатнє нормативне та методологічне забезпечення, що призводить до нерозуміння самих принципів, методів, методології та процедур внутрішнього аудиту, відсутність внутрішніх розробок щодо організації та методики внутрішнього аудиту на підприємстві.

Використовуючи внутрішній аудит, ми отримуємо змогу підвищити ефективність організації системи економічної безпеки підприємства.

При створенні служби внутрішнього аудиту на підприємстві необхідно розробляти Положення про внутрішній аудит, в якому зазначати методичні, документальні та організаційні вимоги до проведення аудиту.

При наявності необхідних методичних розробок, нормативно-правової бази, внутрішніх нормативів аудиту та типових форм документів з аудиту організація служби внутрішнього аудиту на підприємстві дасть змогу: забезпечити ефективне функціонування, стабільність і відповідний визначеним цілям розвиток підприємства в умовах ринкової конкуренції; зберігати і продуктивно використовувати ресурси та потенціал підприємства; своєчасно виявляти і мінімізувати комерційні, фінансові та інші ризики в управлінні підприємством; сформувати адекватну сучасним умовам господарювання, які постійно

змінюються, систему інформаційного забезпечення всіх рівнів управління, що дасть змогу миттєво реагувати на зміни внутрішнього й зовнішнього середовища та своєчасно адаптувати функціонування підприємства до цих змін.

Література:

1. Журавлева Д.Г. Внутрішній аудит: необхідність впровадження в сучасних умовах / Д.Г. Журавлева // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Майбутнє – аудит". – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – С. 270–271.
2. Каліцінська К.О. Роль внутрішнього аудиту в системі економічної безпеки підприємства// Серія: Економіка та підприємництво, 2011. – №3–с.136.
3. Каменська Т. Необхідність створення служби внутрішнього аудиту на підприємстві / Т.Каменська // – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.visnuk.com.ua/article/one/Tetiana_KA5690094.html
4. Коблянська Г.Ю. Оцінка ефективності функціонування служби внутрішнього аудиту / Г.Ю. Коблянська, М.О.Вовк // Облік і фінанси АПК. – 2011.–Вип.2. –С. 77 – 81.
5. Майданевич Ю. П. Проблеми організації внутрішнього аудиту на підприємствах / Ю. П. Майданевич // Міжнародний збірник наукових праць. – 2009. –№ 1. –С. 250.
6. Будович Л. Аудит безопасности предприятия как метод оценки эффективности управления системой безопасности /Л. Будович // Власть. – 2007. – № 02. –с. 47–50.
7. Філозоп О.В. Організація процесу внутрішнього аудиту на підприємстві / О.В.Філозоп //Міжнародний збірник наукових праць. – 2009. – №1.

References:

1. Zhuravleva D.H. *Vnutrishniy audyт: neobkhdnist' vprovadzhennya v suchasnykh umovakh / D.H. Zhuravleva // Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi "Maybutnye – audyt". – Kryvyy Rih : Vydavnychyy dim, 2008. – S. 270–271.*
2. Kalitsins'ka K.O. *Rol' vnutrishn'oho audytu v systemi ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva// Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo, 2011. – № 3–s.136.*
3. Kamens'ka T. *Neobkhdnist' stvorennya sluzhby vnutrishn'oho audytu na pidpryyemstvi / T.Kamens'ka // – [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.visnuk.com.ua/article/one/Tetiana_KA5690094.html*
4. Koblyans'ka H.Yu. *Otsinka efektyvnosti funktsionuvannya sluzhby vnutrishn'oho audytu / H.Yu. Koblyans'ka, M.O.Vovk // Oblik i finansy APK. – 2011.–Vyp.2. –S. 77 – 81.*
5. Maydanevych Yu. P. *Problemy orhanizatsiyi vnutrishn'oho audytu na pidpryyemstvakh / Yu. P. Maydanevych // Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats'. – 2009. –No 1. –S. 250.*
6. Budovych L. *Audyт bezopasnosty predpryyatyya kak metod otsenky efektyvnosty upravlenyya systemoy bezopasnosty /L. Budovych // Vlast'. – 2007. – № 02. –s. 47–50.*
7. Filozop O.V. *Orhanizatsiya protsesu vnutrishn'oho audytu na pidpryyemstvi / O.V.Filozop //Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats'. – 2009. – № 1.*

УДК 657.471

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

кандидат економічних наук, Олійник С.О.

Національний університет біоресурсів і природокористування, Україна,
Київ

В статті проведений загальний огляд сучасного стану обліку витрат виробництва і калькулювання собівартості продукції, визначено переваги та недоліки нинішнього стану та запропоновані напрямки його вдосконалення. Обґрунтовано необхідність системи управління витратами на підприємстві в сучасних умовах господарювання, наводяться основні визначення поняття «управління витратами» та заходи щодо покращення системи управління витратами. Досліджено сутність управління витратами та розглянуто різні види класифікації витрат. Із врахуванням функцій управління витратами виробництва, враховуючи багатогалузевість сільськогосподарських підприємств та досвід вітчизняної та зарубіжної практики обліку, на основі систематизації різних видів витрат запропоновано класифікацію витрат виробництва на сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: витрати виробництва, класифікація витрат, калькулювання, управління виробництвом, управління витратами, облік витрат виробництва, собівартість.

кандидат экономических наук, Олейник С.А. Особенности учета и управление затратами на предприятии/ Национальный университет биоресурсов и природопользования, Украина, Киев

В статье проведен общий обзор современного состояния учета издержек производства и калькулирования себестоимости продукции,

определены преимущества и недостатки нынешнего состояния и предложены направления его совершенствования. Обоснована необходимость системы управления затратами на предприятии в современных условиях хозяйствования, приводятся основные определения понятия «управление затратами» и мерах по улучшению системы управления затратами. Исследована сущность управления затратами и рассмотрены различные виды классификации расходов. С учетом функций управления издержками производства, учитывая многоотраслевость сельскохозяйственных предприятий и опыт отечественной и зарубежной практики учета, на основе систематизации различных видов затрат предложена классификация издержек производства на сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: издержки производства, классификация затрат, калькулирование, управление производством, управление затратами, учет издержек производства, себестоимости.

PhD in Economic, Oliynyk S.O. FEATURES OF ACCOUNTING AND MANAGEMENT COST OF ENTERPRISE/ National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

The paper carried an overview of the current state of production cost accounting and calculation of production costs, defined the advantages and disadvantages of the current status and trends zaproponavani improvement. The need for cost management system in the company in the current economic conditions, are the main definition of "cost management" and measures to improve management costs. The essence of management costs and also different types of classification of costs. Subject management functions production costs, given the diversified farms and experience of domestic and foreign accounting practices, based on the systematization of different types of costs classification of production costs on farms.

Keywords: production costs, classification costs, costing, production management, cost management, cost accounting production cost.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

У ринкових умовах, коли більшість ринків є конкурентними, облік витрат і контроль за ними є найважливішою ланкою управління підприємством. Водночас більшість вітчизняних підприємств мають значні труднощі при створенні дієвої системи обліку та управління витратами. Тому створення ефективного обліку витрат є надзвичайно актуальним на сучасному етапі. Тому облік і контроль витрат є найважливішою ланкою управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Результати дослідження обліку і контролю витрат виробництва висвітлені в працях багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних вчених: Голова С.Ф., Бутинця Ф.Ф., Левицької С.О., Нападовської Л.В., Палія В.Ф., Сопко В.В., Чумаченка М.Г., Шевчук В.О., Яругової А., Ярмоленко В.П., Ентоні Р., Фостера Д. та інші вчені. Проте деякі питання все ще залишаються відкритими.

Цілі статті. Обґрунтування теоретичних засад функціонування обліку витрат на виробництво продукції та огляд існуючих ознак класифікації витрат, систем та методів калькулювання собівартості продукції, які застосовуються у вітчизняній практиці з метою управління виробництвом продукції та прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах ринкової економіки успішна робота будь-якого підприємства багато в чому залежить від вірно обраної системи та стратегії управління витратами. Від того, наскільки точно та своєчасно вони відображаються в бухгалтерському обліку,

залежить точність і достовірність фінансового результату, який визначає підприємство.

Витрати на виробництво формуються за видами виробництв і об'єктами обліку, складом, місцями виникнення і центрами відповідальності, періодами виникнення, способом включення у собівартість, дотриманням нормативів, сферою виникнення (відношенням до виробництва) тощо. Класифікація витрат передбачає групування витрат у відповідні групи, які складаються з однорідних за своїм змістом або близьких між собою витрат. Надзвичайно важливе значення класифікації витрат полягає в управлінні ними і, перш за все, для здійснення калькуляції собівартості продукції для різних потреб управління підприємства .

Нападовська Л.В. зазначає, що ознак класифікації має бути рівно стільки, щоб можна було з їх допомогою отримати найбільш повну інформацію з метою задоволення потреб різних груп споживачів [1].

Сьогодні керівникам для прогнозування поточних і стратегічних управлінських рішень та контролю витрат за сферами діяльності і центрами відповідності недостатньо загальноприйнятої класифікації витрат. Інформація в управлінському обліку залежить від його мети та завдань, а тому в обліку виділяють класифікацію витрат, що відповідає її управлінському аспекту.

На сільськогосподарських підприємствах для цілей фінансового обліку використовують класифікацію витрат, наведену в П(С)БО 16 "Витрати", а для внутрішньогосподарського планування, обліку і калькулювання собівартості продукції застосовують класифікацію витрат, подану у Методичних рекомендаціях, відповідно до яких всі витрати формуються за центрами відповідальності, об'єктами обліку, планування та калькулювання і класифікуються за: характером участі в процесі виробництва (основні і накладні), способом включення в собівартість

продукції (прямі і непрямі), обсягом виробництва і складу витрат (змінні – пропорційні і непропорційні, постійні), видами витрат, економічними елементами (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші операційні витрати) та відношенням до собівартості продукції (витрати на продукцію і витрати періоду).

Сучасні вчені-економісти пропонують класифікувати витрати в управлінському обліку для прийняття управлінських рішень за такими напрямками: 1. для визначення собівартості продукції (робіт, послуг), оцінки запасів і фінансових результатів; 2. для аналізу і планування; 3. для контролю і регулювання.

З урахуванням досвіду вітчизняної та зарубіжної практики обліку, цю класифікацію можна визнати доцільною і для сільськогосподарських підприємств. Така класифікація витрат дає можливість отримати більш точну, розширену та деталізовану інформацію про витрати, проводити поглиблений і ґрунтовний їх аналіз, планування та контроль. Така інформація дозволяє обліковувати, аналізувати, планувати і контролювати витрати як по кожному об'єкту (підрозділу), так і по підприємству в цілому та є основою для складання Звіту про фінансові результати.

Враховуючи багатогалузевість сільськогосподарських підприємств, доцільно виділяти витрати за місцями виникнення і центрами відповідальності, що дозволить здійснювати облік і контроль як витрат відповідних центрів, порівняння їх з нормами, кошторисами а також виявляти ступінь впливу керівників, відповідальних осіб на величину витрат та конкретні результати підрозділу. При цьому класифікація витрат за центрами відповідальності ґрунтується на тому, що: "виробнича бригада є і центром відповідальності, і місцем виникнення витрат, але ділянка, що складається з декількох госпрозрахункових

бригад, цех, що складається з декількох ділянок, є центрами відповідальності”.

У сільському господарстві при вирощуванні сільськогосподарської продукції ключову роль відіграють допоміжні виробництва, без яких неможливо організувати виробничий процес основних виробництв, що і зумовлює поділ виробничих витрат на основні витрати виробництва та додаткові – виникають у допоміжних виробництвах. Крім того, для аналізу і планування необхідне ефективне управління витратами з розподілом їх на залежні від управлінських рішень (релевантні) та незалежні (нерелевантні). Важливість такої класифікації витрат в сільському господарстві зумовлена необхідністю прийняття рішень щодо вибору основних матеріальних, трудових і інших видів ресурсів та можливості використання власної основної, супутньої і побічної продукції (зерно, молоко, корми власного виробництва тощо). Для прийняття управлінського рішення необхідно визначити релевантні витрати по обох варіантах, проаналізувати результати і прийняти відповідне рішення.

Така класифікація витрат для побудови управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах дає можливість здійснювати управління витратами з метою забезпечення ефективного процесу виробництва і реалізації продукції. Для цього внутрішньогосподарський облік повинен застосувати відповідні методи обліку витрат. Крім методів обліку витрат існують і методи калькулювання, що являють собою сукупність способів і прийомів, необхідних для розрахунку собівартості конкретного виду продукції калькулювання.

Застосування різних методів обліку витрат впливає як на величину собівартості продукції, так і на величину фінансових результатів. При методі обліку повних витрат собівартість реалізованої продукції буде більшою, ніж при методі обліку змінних витрат, тому що в цьому випадку усі виробничі витрати включаються в собівартість виготовленої та

реалізованої продукції. Виробничі витрати розподіляються між залишками незавершеного виробництва, готової продукції і собівартістю реалізованої продукції, тоді як при “директ-кості” до собівартості включаються тільки змінні витрати.

Прихильники системи “директ-кост” стверджують, що не існує такого методу обліку витрат, який би дозволив з точністю 100% визначати собівартість одиниці продукції, що пояснюється віднесенням витрат на продукцію і, відповідно, перекручує фактичну собівартість та зменшує точність калькулювання.

Крім того, під час визначення собівартості продукції особливу увагу слід приділяти порядку включення до її складу вартості використаних у виробництві матеріальних ресурсів. Так, до методів їх оцінки та віднесення до собівартості продукції відносять такі методи, як метод прямої ідентифікації, метод середньозваженої ціни (вартості), метод FIFO [2].

На сільськогосподарських підприємствах на практиці застосовуються уже розглянуті методи обліку витрат і визначення собівартості продукції, а саме: позамовний, попередільний і нормативний. При калькулюванні сільськогосподарської продукції доцільно було б використовувати саме нормативний метод обліку витрат, в основі якого лежить нормативна собівартість, що найбільш точно враховує зміни, які відбуваються у процесі виробництва і дає можливість проводити оперативний аналіз та приймати стратегічні управлінські рішення.

Разом з тим, виробничий процес в сільському господарстві характеризується різною тривалістю операційних циклів протягом року та відмінною від інших галузей економіки технологією виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Це потребує чіткого розмежування витрат за кожною відповідною стадією виробництва, які обумовлені біологічними законами росту рослин і тварин. В практиці

сільськогосподарських підприємств для достовірного та періодичного обліку, аналізу і контролю витрат у процесі виробництва використовується попередільний метод обліку, який є видом попроцесного методу, при якому витрати формуються за кожним переділом (етапом) на основі первинної документації та нагромаджуються послідовно в міру завершеності виробничого процесу (настання останнього етапу). Що стосується потреб керівництва, то інформації нормативного та попередільного методів для прийняття управлінських рішень недостатньо, тому для внутрішньої звітності підприємствам доцільно використовувати метод обліку витрат і калькулювання собівартості “директ-костинг”, використання якого дозволить виявляти найбільш рентабельні види продукції та приймати відповідні рішення щодо їх виробництва. З метою планування, обліку і контролю діяльності структурних підрозділів на сільськогосподарських підприємствах доцільно використовувати метод обліку за центрами відповідальності (сегментами). Застосування даного методу в практиці управлінського обліку дозволить підвищити точність калькуляційних розрахунків, застосовувати різноманітні методи розподілу непрямих витрат по структурних підрозділах і видах продукції та проводити аналіз і контроль результатів діяльності окремих центрів відповідальності. Крім вищезгаданих методів обліку витрат в практиці сільськогосподарських підприємств залежно від поставлених завдань управлінського обліку, можна використовувати і такі методи, як таргет-костинг ;бенчмаркінг; вартісний аналіз. [3].

Враховуючи досвід вітчизняної та зарубіжної практики обліку, нами на основі систематизації різних видів витрат запропоновано на сільськогосподарських підприємствах класифікувати витрати в управлінському обліку для прийняття управлінських рішень за такими напрямками: для визначення собівартості продукції (робіт, послуг), оцінки

запасів і фінансових результатів; для аналізу і планування; для контролю і регулювання. За допомогою запропонованої класифікації витрат можна отримати більш точну, розширену та деталізовану інформацію про витрати, проводити поглиблений і ґрунтовний їх аналіз, планування та контроль. Кожен елемент витрат є єдиним і неподільним, незалежно від кількості статей групування. Така інформація дозволяє обліковувати, аналізувати, планувати і контролювати витрати як по кожному об'єкту (підрозділу), так і по підприємству в цілому та є основою для складання звітності підприємств.

Організація обліку витрат за економічними елементами має велике значення для складання фінансової звітності. Перелік калькуляційних статей встановлюється підприємством самостійно, виходячи з особливостей технології та організації виробництва. На його основі складаються форми калькуляційних розрахунків, кошторисів та внутрішньої звітності. Всі дані про виробничі витрати підприємства повинні відображатись у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід).

Мета ведення обліку витрат виробництва – формування системи взаємопов'язаних показників, що моделюють собівартість. Тому за способом віднесення витрат та формуванням собівартості повинен бути встановлений постійний контроль.

Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування витрат щодо їх видів, місць і носіїв за постійного контролю рівня витрат і стимулювання їх зниження. Система управління витратами має функціональний та організаційний аспекти. Вона містить такі організаційні підсистеми: пошук і виявлення чинників економії ресурсів; нормування витрат ресурсів; планування витрат за їхніми видами; облік та аналіз витрат; стимулювання економії ресурсів і зниження витрат.

На думку М.Ф. Огічук «...для прийняття управлінських рішень доречно класифікація витрат за групами: релевантні й не релевантні, постійні та змінні, маржинальні й середні, дійсні та альтернативні»[4]. Релевантні – це витрати, що можуть бути змінені в результаті прийняття рішення, а нерелевантні – це витрати, що не залежать від прийняття рішень. Тобто при прийнятті управлінського рішення про доцільність застосування того чи іншого методу внесення добрив чи виконання іншої господарської операції необхідно визначити різницю між кількома рішеннями і прийняти найбільш оптимальне. Маржинальні – це витрати на виробництво додаткової продукції. Тобто собівартість продукції зменшуватиметься в міру збільшення обсягів виробництва до досягнення проектної потужності підприємства. О. Бородкін вважає, що «...саме від виробничих витрат і собівартості залежить, чи буде продукція, яку виробляють підприємства в умовах економіки, конкурентоспроможна і прибуткова. Оскільки виручка від реалізації продукції є основним джерелом покриття витрат на виробництво продукції, ринкова економіка спонукає підприємства вирішувати, яку продукцію і в якому обсязі виробляти» [5].

Аналіз витрат, у першу чергу, має забезпечити необхідною інформацією управлінський персонал підприємства, який відповідає за планування, проведення контролю за господарюючими операціями та приймає різні адміністративні рішення. Контроль витрат на виробництво є одним із трудомістких процесів, вимагає великої зосередженості, знань нормативних та інструктивних матеріалів з їх подальшими змінами, а також особливостей правильного розрахування виробничих витрат в окремих видах господарської діяльності підприємства. Метою контролю операцій з обліку витрат діяльності є встановлення достовірності первинних даних щодо накопичення та списання витрат діяльності, повноти та своєчасності відображення первинних даних у зведених

(накопичувальних) документах і облікових регістрах; правильності ведення обліку витрат діяльності та його відповідності прийнятій на підприємстві обліковій політиці; достовірності інформації щодо витрат діяльності, наведеної у фінансовій бухгалтерській звітності.

При проведенні перевірки для надання рекомендацій щодо зниження собівартості продукції аудитор повинен виконати спеціальні процедури, щоб виявити закономірності та кількісні взаємозв'язки між основними чинниками виробництва та визначити кількісне значення окремих факторів у формуванні собівартості продукції. Це дозволить перевіряючому зробити обґрунтовані висновки і пропозиції щодо використання виявлених резервів зростання обсягів виробництва і зниження його собівартості.

Значення обліку виробничих витрат у системі управління можна виявити вже на етапі визначення його цілей та основних завдань, які насамперед полягають у забезпеченні управлінського персоналу організації (господарюючого суб'єкта) найбільш повною і достовірною інформацією, необхідною для контролю за виробничою діяльністю та прийняттям рішень за їх результатами. Інформація в розрізі статей витрат відображає використання організацією всіх видів ресурсів, затребуваних у процесі виробництва, саме облік витрат показує, скільки коштує організації випуск того чи іншого виду продукції, а також, на який прибуток вона може розраховувати. Таким чином, облік витрат на виробництво продукції безпосередньо пов'язаний з ефективністю її виробництва й з кінцевими результатами діяльності управлінського персоналу.

Висновки. В сучасних умовах господарювання питання управління витратами підприємства надзвичайно актуальне. При обмеженості ресурсів і досягненні планової ефективності виникає потреба постійного порівняння понесених витрат і отриманих результатів. Ця проблема

посилюється під впливом інфляції, коли дані про виробничі витрати необхідно повсякденно порівнювати з майбутніми витратами, що значною мірою залежить від впливу зовнішнього середовища. Отже, головне призначення обліку і контролю витрат на виробництво полягає у контролі за виробничою діяльністю та управління витратами. При цьому найважливіше значення має оперативна отримана інформація про витрати, що дозволяє втручатись у виробничий процес і оптимізувати його.

Література:

1. *Нападовська Л.В. Управлінський облік : [монографія] / Л.В. Нападовська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 450 с.*
2. *Атамас П.Й. Управлінський облік: навч. посібник / П.Й. Атамас. — Д.–К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 440 с.*
3. *Сук Л. Склад та класифікація витрат на підприємствах / Л. Сук //Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2007. – № 20. – С. 46–49.*
4. *Огійчук М.Ф. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: Підручник / М. Ф. Огійчук, Л.О.Сколотій,, М. І. Беленкова та ін. / За ред. проф. М. Ф. Огійчука. – 7–те вид., перероб. і допов. – К. : Алерта, 2016. – 1040 с.*
5. *Бородкін О. Про формування і облік собівартості продукції за ринкових умов / О. Бородкін // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 4.*

References:

1. *Napadovs'ka L.V. Upravlins'kyu oblik: [monohrafiya] / L.V. Napadovs'ka. – Dnipropetrovs'k : Nauka i osvita, 2000. – 450 s.*
2. *Atamas P.Y. Upravlins'kyu oblik: navch. posibnyk / P.Y. Atamas. — D.–K.: Tsentr navchal'noyi literatury, 2006. — 440 s.*

3. Suk L. Sklad ta klasyfikatsiya vytrat na pidpryyemstvakh / L. Suk // *Bukhhalteriya v sil's'komu hospodarstvi*. – 2007. – № 20. – S. 46–49.
4. Ohiychuk M.F. Finansovyy ta upravlins'kyu oblik za natsional'nyumu standartamy: Pidruchnyk / M.F. Ohiychuk, L.O.Skolotiy, M.I. Belenkova ta in. / Za red. prof. M. F. Ohiychuka. – 7-te vyd., pererob. i dopov. – K.: Alerta, 2016. – 1040 s.
5. Borodkin O. Pro formuvannya i oblik sobivartosti produktsiyi za rynkovykh umov / O. Borodkin // *Bukhhalters'kyu oblik i audyt*. – 2008. – № 4.

УДК 339.9

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В АЕРОКОСМІЧНІЙ СФЕРІ

кандидат економічних наук, Удовицька Є.А.

Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна

Стаття присвячена дослідженню сутності і специфіки міжнародного співробітництва у сфері аерокосмічної діяльності. Визначено, що проблеми міжнародної співпраці спричинені невиконанням фінансових зобов'язань з боку держави, недосконалістю і неоптимальністю галузевої структури. Міжнародна співпраця аерокосмічного комплексу сприяє оволодінню наукомісткими технологіями та технологічній модернізації вітчизняного виробництва; передбачає здійснення скоординованих дій задля досягнення певної визначеної цілі і здійснюється у формі потужних інтегрованих структур. Проаналізовано досвід і перспективи участі українських підприємств аерокосмічної сфери в міжнародних проектах: набуває важливості переорієнтація виробників на західноєвропейських споживачів.

Ключові слова: міжнародна співпраця, глобалізація, інтегровані структури, аерокосмічний комплекс, наукомісткі технології.

Кандидат экономических наук, Удовицкая Е.А. Международное сотрудничество в аэрокосмической сфере / Национальный технический университет Украины «КПИ им. Игоря Сикорского», г. Киев, Украина

Статья посвящена исследованию сущности и специфики международного сотрудничества в сфере аэрокосмической деятельности. Определено, что проблемы международного сотрудничества вызваны невыполнением финансовых обязательств со стороны государства, несовершенством и неоптимальностью отраслевой структуры. Международное сотрудничество аэрокосмического комплекса способствует овладению наукоемкими технологиями и технологической модернизации отечественного производства; предусматривает осуществление скоординированных действий для достижения конкретной определенной цели и осуществляется в форме мощных интегрированных структур. Проанализированы опыт и перспективы участия украинских предприятий аэрокосмической сферы в международных проектах: приобретает важность переориентация производителей на западноевропейских потребителей.

Ключевые слова: международное сотрудничество, глобализация, интегрированные структуры аэрокосмический комплекс, наукоемкие технологии.

Ph.D. in Economics, E.A. Udovyt'ska International aerospace cooperation/ National Technical University of Ukraine "KPI them. Igor Sikorsky ", Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the essence and specifics of international aerospace cooperation. The inadequate government funding, an imperfect

and ineffective industrial structure has caused development problems of international cooperation. International aerospace cooperation promotes improvement of high technology and industrial modernization. It provides for coordinated action to achieve certain defined targets and its form is the powerful integrated structures. The experience and perspectives of participation of Ukrainian aerospace enterprises in international projects show that it's important for the companies of Ukraine to reorient of in Western European consumers.

Keywords: international cooperation, globalization, integrated aerospace complex structure, high technologies.

Вступ. Інтенсивне включення України в інтеграційні процеси Європи і світу надає можливість підвищувати ступінь відкритості національної економіки та реалізувати національні інтереси, що забезпечують ефективне функціонування та сталий розвиток її економічної системи. Міжнародна інтеграція дозволяє країні бути учасником існуючої системи розподілу функцій і ролей у світовому господарстві з метою здійснення суттєвого впливу на хід глобалізації. За сучасних умов розширення масштабів міжнародної торгівлі, руху капіталів, міграції населення і трудових ресурсів, особливої актуальності набуває розвиток глобальних інформаційних мереж, біо- і нанотехнологій, енергетики з використанням водню та нетрадиційних джерел, космічних технологій та авіації.

Міжнародне співробітництво у високотехнологічних галузях сприяє розвиненню зовнішньоекономічної діяльності товаровиробників та формуванню інституційної та ринкової інфраструктури; розвитку підприємництва, створенню нових робочих місць та покращанню якості та стандартів життя громадян; оволодінню наукомісткими технологіями та технологічній модернізації вітчизняного виробництва; заміні

інерційного індустріального розвитку на інноваційний та трансформації застарілої сировинної економіки в сучасну інтелектуальну.

Аналіз публікацій. Питання економічної інтеграції, проблеми та перспективи міжнародного співробітництва аерокосмічних підприємств висвітлені у працях В. Антоненка, Б. Баласси, А. Булатова, Дж. Вайнера, О.Гавриша, В. Геєця, В. Горбуліна, Ю. Данилишина, М. Дюватріона, М. Кесона, Е. Кузнєцова, К. Ланкастера, В. Левківського, Д. Лук'яненко, П. Луцишина, М. Ф. Махлупа, Г. Мюрдаля, Т. Онгоро, А. Панагарії, С. Писаренка, П. Робсона, В. Рошера, А. Ругмана, В. Сіденка, О. П. Федорова, А. Філіпенка, О. Шниркова, Р. Шумана, Я. С. Яцківа та інших вітчизняних та зарубіжних вчених. Водночас варто приділити більшу увагу ефективності організаційних форм та методів міжнародного співробітництва у в сфері аерокосмічної діяльності, поглибити вивчення інституційних засад та механізмів фінансових умов співпраці на світовому та національному рівнях тощо.

Метою даної статті є розкриття сутності і специфіки міжнародного співробітництва у сфері аерокосмічної діяльності, вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду та аналіз основних форм господарських зв'язків та методів міжнародної співпраці.

Виклад основного матеріалу. Аерокосмічна промисловість є одним із найважливіших структурних елементів національної економіки і має одне з ключових значень у забезпеченні економічної та політичної безпеки країни. Розробка та впровадження авіаційних і космічних технологій не лише сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки і визначають місце держави в міжнародній системі розподілу праці, а об'єктивно підвищують її значущість у відносинах із стратегічними партнерами та процесах інтеграції, забезпечуючи збереження суверенітету та зростання міжнародного іміджу.

Політичне і стратегічне значення аерокосмічної промисловості знаходить своє відображення в особливих відносинах з національним урядом та міжурядовими організаціями: відповідна інноваційна стратегія розвитку є не тільки комплексом заходів щодо постановки стратегічних цілей, визначення необхідних ресурсів та підтримки взаємовідносин з навколишнім середовищем з метою досягнення довгострокових конкурентних переваг на світовому та національному ринках, а, перш за все, системою глобального пошуку альтернативних шляхів розвитку, яку засновано на сталій, послідовній підтримці інноваційного потенціалу та створенні внутрішньогалузевої структури для впровадження організаційних змін, яка має бути здатною забезпечити чутливість галузі до інновацій[1]. Держава намагається стимулювати прискорення комерціалізації інноваційних технологій за рахунок інвестування значних коштів у наукові та технологічні розробки, а також підготовку кадрів, субсидювання науково-дослідних проектів тощо. Таким чином, державна інноваційна політика щодо проривних технологій має на меті підвищення науково-технічного та зміцнення економічного потенціалу шляхом створення нових підприємств, галузей, ринків і робочих місць; нарощування експорту та збільшення конкурентоспроможності країни[2].

Необхідно зазначити, що українська аерокосмічна промисловість сьогодні насамперед експортно-орієнтована галузь, тому міжнародне співробітництво у цивільному та військово-технічному напрямках є обов'язковою складовою її ефективного функціонування. Міжнародне співробітництво є результатом діяльності промислових підприємств, які взаємодіють в світовій економіці на основі предметної спеціалізації (вертикальної моделі) при збереженні автономії виробничого процесу в рамках національних кордонів. Міжнародна співпраця передбачає здійснення скоординованих дій задля досягнення певної визначеної цілі.

За роки незалежності її авіаційна і ракетно-космічні галузі були певною мірою трансформовані, модернізували частину свого технологічного потенціалу і вийшли на світовий аерокосмічний ринок з кількома масштабними комерційними проектами, які було успішно виконано.

За даними авторитетного видання The Forbes, такі космічні проекти як Sea Launch (Міжнародний консорціум Sea Launch Company, до якого увійшли американська аерокосмічна корпорація «Boeing», російська РКК «Енергія», українські КБ «Південне» і ВО «Південмаш» і норвезька суднобудівна компанія «Kvaerner Maritime»), комплекс «Наземний старт», бразильсько-український проект «Циклон-4», спільний проект України з Європейським космічним агентством (ESA) і Італійським космічним агентством (ASI) «Надлегкий ракета «Вега» – це європейське тіло і українське серце», спільний проект України і НАСА «Ракета-носій «Антарес» забезпечили надходження до економіки України валютних коштів по контрактам з іноземними замовниками в обсязі \$ 50-70 млн на рік. На експорті авіаракетної продукції по цивільних програмах Україна заробляє близько \$ 300 млн на рік[3].

Сучасна супутникова індустрія поєднує в собі властивості двох високотехнологічних секторів: телекомунікаційного та ракетно-космічного. Частка комерційних телекомунікаційних супутників складає більше половини всього ринку, на жаль, українські проекти в ньому практично відсутні. З 1991 року було розроблено і виведено на орбіту 29 космічних апаратів. На 2017 рік Україна має лише два апарати – наносупутники «PolyITAN-1» і «PolyITAN-2-SAU», які є розробкою колективу дослідників Національного технічного університету України «КПІ ім. Ігоря Сікорського». Як зазначають провідні фахівці, вітчизняна космічна промисловість володіє багатьма технологічними розробками, проте вона не є ракетно-космічним комплексом, оскільки у її складі

немає, наприклад, таких складових: 1) повного циклу виробництва ракет-носіїв; 2) власного стартового і наземного комплексів; 3) виробництва космічних апаратів усіх типів (включаючи пілотовані, важкі та військові супутники та ін.); 4) системи підготовки космонавтів тощо[2].

Враховуючи специфіку аерокосмічної галузі, сьогодні країни об'єднуються для реалізації масштабних космічних проектів, а бажаючих запускати легкі супутники сьогодні стає все більше. Вже цього року відновлено проект з компанією S7 Sea Launch Limited щодо виробництва та виготовлення 12 ракет-носіїв для використання в програмах «Морський старт» та «Наземний старт» для досліджень та використання космосу в мирних цілях у рамках міжнародних космічних проектів. У рамках спільного україно-канадського проекту заплановано зведення малого космодрому в провінції Нова Шотландія (Канада), з якого будуть запускати українські ракети "Циклон-4", вироблені на ВО "Південмаш", з метою запуску супутників середнього розміру на орбіту. Це суто комерційний проект для запуску супутників з використанням українських ракет, який здійснюватиметься за сприяння канадського уряду і Міністерства транспорту Канади.

Міжнародне співробітництво і інтернаціоналізація відбуваються різними темпами відповідно до виду діяльності. На світовому ринку авіапродукції провідними є компанії, які сконцентрували інтелектуальний, науково-технічний та промисловий потенціал у формі потужних інтегрованих структур(IC). Позиції країн-лідерів ринку вказують на необхідність налагодження максимально тісного співробітництва на міжнародному та міжгалузевому рівнях. Основними організаційними формами IC, в країнах-лідерах з виробництва авіатехніки є:

- створення міжнародних консорціумів за участю провідних ТНК (Airbus, Eurfighter);
- організація спільних підприємств (Eurocopter);

- довгострокова кооперація (Boeing та Dassault Systems);
- транскордонні злиття і поглинання (Boeing, BAE Systems).

Інтеграція підприємств Великої Британії, Німеччини, Іспанії та Італії в авіакосмічній галузі відбувається на основі діяльності єдиних національних компаній, зокрема «Bae Systems», «DASA», «KASA», «Finmeccanica», «Aerospatiale», «Marta», «Daesault». В Європі цей рух поступово поширюється за межами кордонів, перетворюючи міжнародне співробітництво в справжню транснаціональну інтеграцію.

Прагнення підвищення продуктивності праці і більш широкого доступу до міжнародних ринків є основними елементами стратегії розвитку підприємств авіабудування України: специфіка асортименту продукції українських авіазаводів дозволяє українським виробникам розійтися по різних ринкових нішах з найбільшими світовими виробниками літаків.

Профільною продукцією АНТК ім. О. К. Антонова, Харківського державного авіаційного виробничого підприємства (ХДАВП) та Київського державного авіаційного заводу «Авіант» залишаються транспортні і пасажирські літаки для регіональних і середніх магістральних ліній, які сьогодні експлуатуються в Україні та в багатьох країнах світу. Основними конкурентами для українських заводів є російські, канадські і бразильські виробники. На превеликий жаль, за 6 останніх роки випущено 23 нових літаків: 7 Ан-32, 4-148 Ан, 6 Ан-158, 5 Ан-74 і один дослідний Ан-178, з яких 21 поставлені замовнику.

З об'єктивних причин, було розірвано господарсько-виробничу кооперацію з Росією. Як зазначає Наталія Микольська, заступник міністра економічного розвитку і торгівлі, програму «Промисловий Діалог» започатковано у рамках допомоги Україні з боку ЄС у процесі переорієнтації з ринку Росії та країн СНД на європейський ринок. Важливим є двостороннє розуміння, що українські компанії, якщо вони

стануть частиною виробничих ланцюжків на європейському просторі, принесуть вигоду для європейських виробників і споживачів. Аерокосмічна галузь розглядалася завжди, як вимір міждержавної співпраці на рівні великих міжнародних проектів.

Новий міжнародний проект – транспортний літак Ан-132, оснащений канадськими двигунами, сконструйований для Саудівської Аравії, – є зразком міжнародної кооперації України та світових гігантів авіабудування. АН-132, Нещодавно HAVELSAN (Туреччина) та ДП «Антонов» (Україна) підписали «Меморандум про взаєморозуміння» щодо спільної розробки, оснащення та виробництва морського патрульного варіанту транспортного літака Ан-132.

Рамкова програма Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» започаткувала орієнтований виключно на Україну проект AERO-UA, завданням якого є стимулювання наукового співробітництва в авіаційній галузі між Україною та ЄС – шляхом стратегічної й адресної підтримки. Вже до міжнародної співпраці залучені Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро «Прогрес» імені академіка О.Г. Івченка («Івченко-Прогрес»), які серійно виготовляють двигуни на заводі «Мотор Січ» для літаків і вертольотів різних конструкторських бюро. [4].

Висновки. Розвиток міжнародного співробітництва підприємств авіакосмічної галузі в Україні ускладнюється невиконанням зобов'язань у сфері послідовної державної політики підтримки високотехнологічних сфер, недосконалістю і неоптимальністю її структури, а також відсутністю відповідних заходів державного регулювання у контексті інтеграційних процесів. Наявний рівень інноваційного потенціалу неспроможний забезпечити існування аерокосмічної промисловості за рахунок виключно комерційної діяльності. Саме успішна реалізація економічного потенціалу, комерціалізація інноваційних технологій

аерокосмічної сфери дозволять компенсують високі ризики та значні збитки, пов'язані з довготривалим просуванням на ринок.

Література:

1. Дячук І.Д. Трансформаційні процеси у світовому аерокосмічному комплексі в контексті переходу економіки на інноваційний шлях розвитку [Текст] // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - №8(110). – С.23-30;
2. Гавриш О. А. Особливості інноваційного розвитку космічної галузі України на початку ХХІ ст. / О. А. Гавриш, С. В. Войтко, Ю. В. Бухун// Економіка України. - 2014. - № 8. - С. 34-46.
3. Космические успехи Украины [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://forbes.net.ua/business/1372049-kosmicheskie-uspehi-ukrainy>
4. The AERO-UA Project [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.aero-ua.eu/>

References:

1. Djachuk I.D. Transformacijni procesy u svitovomu aerokosmichnomu kompleksi v konteksti perekhodu ekonomiky na innovacijnyj shljakh rozvytku [Tekst] // Aktualjni problemy ekonomiky. - 2010. - №8(110). – S.23-30;
2. Ghavrysh O. A. Osoblyvosti innovacijnogho rozvytku kosmichnoji ghaluzi Ukrajinu na pochatku KhKhl st. / O. A. Ghavrysh, S. V. Vojtko, Ju. V. Bukhun // Ekonomika Ukrajinu. - 2014. - № 8. - S. 34-46.
3. Kosmycheskye uspekhy Ukrayny [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu:
<http://forbes.net.ua/business/1372049-kosmicheskie-uspehi-ukrainy>
4. The AERO-UA Project [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu:
<http://www.aero-ua.eu/>

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ГЕОГРАФІЇ

УДК: 911.3

СУТЬ БІОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ЕТНОСУ ТА ТИПИ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ

Майхрук Х.І.

доктор географічних наук, доцент, Заставецька Л.Б.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна, Тернопіль

У статті коротко розкритий зміст біологічної теорії С.М. Широкогорова та А. Білинського. Описані їхні думки та погляди щодо формування етносів. Вказана послідовність формування різних етнічних спільнот та їх особливості. Подана інформація про поширення та трактування слова «нація» у різних країнах. Показані відмінності у поняттях «нація» та «народ». Вказані основні ознаки нації. Розкриті значення «історичної пам'яті» та «національної самосвідомості», виділені її основні складові.

Ключові слова: етнос, рід, плем'я, нація, народ, історична пам'ять, національна самосвідомість.

Майхрук Х.И., доктор географических наук, доцент, Заставецька Л.Б. Суть биологической теории этноса и типы этнических сообществ / Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Украина, Тернополь

В статье кратко раскрыто содержание биологической теории С.М. Широкогорова и А. Белинского. Описаны их мысли и взгляды по формированию этносов. Указанная последовательность формирования различных этнических сообществ и их особенностей.

Поданная информация о распространении и трактовки слова «нация» в разных странах. Показаны различия «нации» и «народа». Описаны основные признаки нации. Раскрыты значения «исторической памяти» и «национального самосознания», выделены ее основные составляющие.

Ключевые слова: этнос, род, племя, нация, народ, историческая память, национальное самосознание.

Khrystyna Maikhruk, Doctor of Geographical Sciences, Associate Professor, Lesia Zastavetska The essence of the biological theory of ethnicity and types of ethnic communities / Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine, Ternopil

This article briefly clears up the contents of the biological theory of S.M. ShrokoHorova and A. Bilynskyi. It describes their opinions and views on the formation of ethnic groups. The above sequence of formation of various ethnic communities and their peculiarities. The information about spreading and interpretation of the word "nation" in various countries was presented. The differences in terms of "nation" and "people" were shown. Basic features of a nation were mentioned. The meaning of "historical memory" and "national identity", was highlighted and its main components were marked.

Keywords: ethnicity, race, tribe, nation, people, historical memory, national identity.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження з питань біологічної теорії етносів, понять нації та народу, проведені на основі праць таких вчених: С.М. Широкогорова, А. Білінського, Л. Гумільова, В.М.Піскуна, О.В. Савицької.

Вступ. Вивченням біологічної теорії етносів займалось небагато вчених, одним з яких є С.М. Широкогоров, який вніс у галузь етнології

вагомий внесок. Його послідовник – А.Білінський, розвивав його ідеї та вносив свої корективи. Узагальнюючи свої думки, вони виділяли основні етапи творення різних етнічних спільнот. Виходячи із цього піднімається питання щодо понять «нації» та «народу», які є надзвичайно актуальними у сьогоденні.

Метою нашого дослідження є аналіз сутності біологічної теорії, виділення основних стадій формування різних етнічних спільнот на основі біологічної теорії етносу С.М. Широкогорова.

Основними завданнями дослідження є:

- Розкрити зміст біологічної теорії;
- Обґрунтувати поняття «нація», «народ», «історична пам'ять», «національна свідомість»;
- Визначити основні відмінності між нацією та народом.

Виклад основного матеріалу статті. У другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. була розроблена теорія етносу російським етнологом Сергієм Миколайовичем Широкогоровим. Він стверджував, що “етнос” — це така людська спільнота, в якій відбувається процес творення, розвитку і смерті тих елементів, котрі дають можливість існувати людству як окремому виду. При цьому етносом він вважав таку групу людей, яка об'єднана спільністю походження, звичаїв, мови і укладом життя [1, с. 77-78].

Розвиток етносу він ототожнював із пристосуванням людських потреб до умов середовища існування. Етнолог вважав, що закони біології істотно впливають на формування етнічних груп, забезпечуючи їм всі умови життя, а рушійною силою цієї гармонії є зростання кількості населення та війна.

Розвивав біологічну концепцію і Андрій Білінський – німецький вчений українського походження, який вважав, що «народ є біологічною спільнотою, тобто природним, біологічним явищем» [1, с.

78]. Він притримувався думки, що народом можна вважати лише ту групу людей, яка поєднана кровними зв'язками, тобто між собою вони є родичами. В деякій мірі Білінський мав рацію, оскільки, у часи нижнього і верхнього палеоліту, почали виникати групи людей, які між собою були кровно споріднені, та носили одне родове ім'я. Формуванню роду сприяло спільне ведення господарства, побут, мова, трудова діяльність, спільні релігійні чи міфологічні погляди. Рід міг складатись як із однієї сім'ї так і з декількох. Між цими сім'ями, які належали до одного роду, укладались взаємовигідні зв'язки, шлюби. Основним законом роду була рівність між всіма його членами. Для підтримання порядку, екзогамії, контролю поділу майна та землі, укладання шлюбних зв'язків, задля безпеки, рід обирав вождя.

Отож, за Андрієм Білінським, рід – це заснована на кровних зв'язках історична форма спільності людей [2].

Також могли об'єднуватись не тільки сім'ї у роди. Кілька родів об'єднувались у клани. Переважно, це були родові союзи, пов'язані шлюбними зв'язками.

Чому утворювались племена? Насамперед, об'єднане населення полегшувало завдання устрою життя, захист та збереження території. Об'єднуючись, людям було значно легше вести господарство, полювати та переселятись із одних територій на інші. Угрупування забезпечувало їм більшу безпеку.

Племена, у свою чергу, складали народи. Формування таких спільнот почались від початку появи перших держав. Головним фактором утворення вже не виступала кровно-родинна спорідненість, а спільність території, мова, господарська діяльність.

Найвищою формою соціально-етнічної спільності є нація. Утворення націй забезпечує виробничо-економічний, соціально-політичний та культурний спосіб життя.

Варто зауважити, що у Давньому Римі «націями» називали групи чужинців, які не мали жодних прав як громадяни. Також їх вважали ще «варварськими етносами». У латинських варіантах Біблії слово «natio» вживалось для позначення чужинців [3].

У різних країнах та різні вчені-мислителі трактували слово «нація» по-різному. Для прикладу, Регіно Прюмський у 900 році надавав нації етнічного змісту і вважав, що нації між собою відрізняються мовою, законами та походженням. Згодом розуміння нації набуло більшого поширення.

У XIV столітті в документах Віденського церковного собору згадувалась італійська, іспанська, германська, данська, англійська, французька, шотландська та ірландська нації [4].

В Англії та Франції у XVI столітті слово «народ» частково змінилось на слово «нація», яке ототожнювали з населенням, включаючи всі етнічні меншини, які проживали на даній території. Це можна зрозуміти із утворення у 1945 років Організації Об'єднаних Націй.

Поширення продовжувалось і після Другої світової війни. Цьому сприяло те, що англійська мова стала однією із найпоширеніших у світі, тому англійські особливості ототожнювання населення із нацією набрало поширення і за межами Англії та Франції.

У Німеччині слово «нація» і «народ» також стали синонімами, і «нація» - позначала близькість населення за спільністю мови, традицій, звичаїв та культури. Тобто, робиться наголос на етнокультурних особливостях населення.

У наш час, у розумінні слова «нація» та «народ» нерідко можна поставити знак рівності. У багатьох вчених виникають розбіжності щодо цього питання.

Якщо розібратись детальніше можна зрозуміти, що народ – це певне угруповання людей, яке пов'язане спільністю мови, походженням, культурою, а нація включає в себе населення, яке пов'язує спільність інтересів: економічні, політичні, соціально-побутові. Тобто, народ створює державу, а держава, у свою чергу, створює націю, за допомогою певних національних рухів.

Можна дійти до висновку, що народ – це природне, реальне, щось первинне, а нація – навпаки, штучне і вторинне.

Найістотнішими ознаками нації є:

- Наявність держави та кордонів;
- Самоусвідомлення існування нації та її неподільності;
- Рівність усіх членів нації;
- Культура, мова, вірування тощо;
- Історична пам'ять.

Історична пам'ять – це знання минулого, кращих досягнень національної культури, видатних представників нації у сфері науки, політики, мистецтва, а також прагнення діяти відповідно з кращими зразками, представленими в історії [5].

Національна свідомість - це сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів.

Основними складовими національної свідомості виступають:

- Сприйняття оточуючого світу та ставлення до нього;
- Усвідомлення національно-етнічної належності;
- Ставлення до представників інших націй і національностей;
- Патріотичні почуття та патріотична самосвідомість;
- Усвідомлення національно-державної спільності [6].

Варто відмітити те, що лише людина, яка проживає за межами своєї держави може відноситись виключно до народу, але частиною цієї нації вона вже є. Можна навести приклад на сьогоднішній день, коли велика кількість українського населення проживає за межами України, то воно є частиною українського народу, але не української нації.

Висновок. Варто зауважити те, що в етнології є новизною постановка проблем у сформованих теоріях етносів. До середини ХХ ст. різноманітні питання, які стосуються цієї теми розглядались дуже поверхнево і мало хто розглядав сутність та природу етносу. Деякі вчені почали давати визначення таких понять як «рід», «плем'я», «нація», «народ». Дехто з них почав формувати свої концепції і розглядати людські спільноти як біологічні організми. Одним із засновників такої теорії став С.М. Широкогоров, який дав вагомий внесок у розвиток етнології. Він виділяв етапи формування етнічних спільнот, дав поштовх для трактування іншими вченими багатьох понять. Виходячи із цього піднялось важливе питання відмінності між «нацією» та «народом», яке є спірним для багатьох вчених.

Література:

1. Тиводар М. Етнологія / М.Тиводар // «Світ», - 2004. – С. 621
2. Савчук Б. Українська етнологія / Б.Савчук // «Лілея», - 2004. – С. 559
3. «Нація»: еволюція поняття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/kasian/kas04.htm>
4. Касьянов Г.В. «Нація» і «Націоналізм»: слова і терміни / Г.В.Касьянов // Український науковий журнал – 1999. - №2. – С. 3-14.
5. Історична пам'ять і комеморація як спосіб об'єднання спільноти: українські реалії в минулому і сьогодні [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.stattionline.org.ua/histori/107/20137-istorichna-pam-yat-i-komemoraciya-yak-sposib-ob-yednannya-spilnoti-ukra%D1%97nski-reali%D1%97-v-minulomu-i-sogodni.html>

6. Національна свідомість та її складові. Національна самосвідомість. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://westudents.com.ua/glavy/76837-4-natsonalna-svdomst-ta-skladov-natsonalna-samosvdomst.html>

Reference:

1. Tyvodar M. *Ethnology* / M.Tyvodar // «Svit», - 2004. – P. 621

2. Savchuk B. *Ukrainian ethnology* / B.Savchuk // «Lileia», - 2004. – P. 559

3. «Nation»: evolution concept [Electronic resource]. – Access mode: <http://litopys.org.ua/kasian/kas04.htm>

4. Kasianov H.V. «Nation» and «Nationalism»: words and terms / H.V. Kasianov // *Ukrainian scientific journal* – 1999. - №2. – P. 3-14.

5. Historical memory and commemoration as a way of community joining: Ukrainian realities of the past event and nowadays [electronic resource]. - Access mode:

<http://www.stattionline.org.ua/histori/107/20137-istorichna-pam-yat-i-komemoraciya-yak-sposib-ob-yednannya-spilnoti-ukra%D1%97nski-reali%D1%97-v-minulomu-i-sogodni.html>

6. National consciousness and its components. National identity. [Electronic resource]. - Access mode: <http://westudents.com.ua/glavy/76837-4-natsonalna-svdomst-ta-skladov-natsonalna-samosvdomst.html>

УДК: 911.3

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛЮБЕШІВСЬКОГО
РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ЯК ДЕПРЕСИВНОЇ ТЕРИТОРІЇ**

кандидат географічних наук, Сосницька Я.С.,

кандидат географічних наук, Маковецька Л.О.,

Кух К.Ю.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

Метою статті є соціально-економічна характеристика Любешівського району Волинської області, як депресивної території, окреслення сучасного стану, проблеми та перспективи розвитку Любешівського району, як депресивної території. Представлено результати дослідження депресивності Любешівського району. З'ясовано основні фактори, що зумовлюють відсталість адміністративного району, сучасний стан господарського комплексу. Висвітлено основні проблеми та перспективи розвитку Любешівського району, як депресивного регіону.. Проаналізовано динаміку розвитку суспільно-географічного комплексу регіону дослідження упродовж 2011-2015 рр. Дослідження побудовано та статистичних матеріалах Головного управління статистики України. Основні результати проілюстровано в діаграмах та картосхемах.

Ключові слова: депресивна територія, адміністративний район, господарський комплекс, суспільно-географічний комплекс.

кандидат географических наук, Сосницька Я.С., кандидат географических наук, доцент, Маковецкая Л.А., Кух К.Ю. Проблемы и перспективы развития Любешівського района Волынской области, как депрессивной территории/ Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина

Целью статьи является социально-экономическая характеристика Любешовского района Волынской области, как депрессивной территории, очерчивания современного состояния, проблемы и перспективы развития. Представлены результаты исследования депрессивности Любещевского района. Выявлены основные факторы, которые определяют отсталость административного района, современное состояние хозяйственного комплекса. Отражены основные проблемы и перспективы развития Любешовского района, как депрессивного региона. Проанализирована динамика развития общественно-географического комплекса региона исследования на протяжении 2011-2015 гг. Исследования построено и статистических материалах Главного управления статистики Украины. Основные результаты проиллюстрированы в диаграммах и картосхемах.

Ключевые слова: депрессивная территория, административный район, хозяйственный комплекс, общественно-географический комплекс.

Candidate of Geographical Sciences, Sosnitsky Y.S., Candidate of Geographical Sciences, Makovetska L.O., Kyh K.J. Problems and prospects of development of Lybeshiv of district of the Volyn area, as the depressed territory/ Lesya Ukrainian Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

The aim of the article is socio-economic description of Lybeshiv of district of the Volyn area, as the depressed territory, lineation of the modern state, problem and prospect of development. The results of research of depressed of Lybeshiv of district are presented. Basic factors, that predetermine the backwardness of administrative district, modern state of economic complex, are found out. Basic problems and prospects of development of Lybeshiv of district are reflected, as the depressed region. The dynamics of development

of publicly-geographical complex of research region is analysed during 2011-2015 Research it is built and statistical materials of Main administration of statistics of Ukraine. Basic results are illustrated in diagrams and map.

Keywords: grain-growing complex, grain-crops, sowing area, gross collections, productivity, export.

Постановка наукової проблеми. Трансформаційні процеси, що відбулися на поч. 90-х рр. ХХ ст. та відсутність науково-обґрунтованої державної регіональної політики зумовили асиметрію соціально-економічного розвитку регіонів. Любешівський адміністративний район відноситься до депресивних територій, хоча має для сталого розвитку усі передумови: вигідне економіко- та транспортно- географічне положення, наявність природних ресурсів, значну чисельність економічно-активного населення тощо. Основними показниками, що висвітлюють депресивність регіону дослідження є високий рівень безробіття (1,8 %), низький показник валового виробництва на душу населення (898,3 грн/особу) та його тенденції до зниження, незначна частка валового виробництва району до загальнообласного показника (5,4 %) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблем виникнення, шляхів подолання депресивності регіонів та розробкою напрямів державного регулювання цих процесів займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких найбільшою обґрунтованістю відрізняються наукові праці Барановського М.О., Забарної Е.М., Заставного Ф.Д., Жук М.В., Качана Є.П., Новикової А.М., Петренко К.В., Плотницької С.І., Свиначенко Т.І., Шевчук Я.В. та інші. Однак залишається відкритою проблемою дослідження локальних регіональних одиниць.

Метою статті є виставлення проблем та окреслення перспектив розвитку Любешівського району Волинської області, як депресивної території.

Результати досліджень. Рівнинність рельєфу, помірність клімату та різноманітність ґрунтового покриву, вигідне економіко-географічне положення, значимий демографічний потенціал сприяють розвитку зумовили специфіку господарського комплексу Любешівського району. У наслідок господарської діяльності людини відбулися негативні зміни у природному середовищі: хімічне та фізичне забруднення ґрунту та його деградація, забруднення водних об'єктів, тощо. Для збереження екосистем у районі діє національний природний парк «Припять-Стохід» та гідрологічні заказники.

Природні умови та господарський розвиток зумовив особливості зайнятості населення у Любешівському районі. Так у 2015 році найбільша частка зайнятих припадала на сферу послуг у якій зайнято 78 % населення, зокрема 57 % (1623 особи) припадає на освіту, 14 % (402) на державну службу, 4 % (122) - будівництво і 1 % (21) - транспорт і зв'язок. У сільському господарстві і промисловості зайнято 12 і 4 % відповідно. А наявні лісові ресурси зумовили те, що у лісовому господарстві зайнято 8 % трудових ресурсів, що в абсолютному показнику становить 232 особи.

Негативним явищем у Любешівському районі є рівень безробіття, який становить 1,8 %. Звичайно цей показник відображає лише офіційно зареєстрованих безробітних, оскільки рівень справжнього безробіття набагато вищий.

Любешівський район характеризується низькими показником валового регіонального продукту – 6,5 % валового виробництва Волинської області, що дозволяє йому посісти 13 місце у області. Промисловість району представлена харчовою, лісовиробничою та

поліграфічною галузями і характеризується позитивною динамікою обсягу реалізації промислової продукції - у 60,4 рази.

Любешівський район є одним із районів Волинської області який має негативну динаміку виробництва сільськогосподарської продукції, оскільки за період з 2011 до 2015 рр. темп спадання становив 9 %. Даний район виробляє лише 4,2 % валової продукції Волинської області і посідає 12 місце серед адміністративних районів області за обсягами валового виробництва продукції сільського господарства. У структурі виробництва продукції сільського господарства переважаючою формою господарювання є особисті селянські господарства (ОСГ), які виробляють 83,3 % валової продукції даного сектора економіки району. У структурі виробництва сільськогосподарської продукції рослинництво переважає над тваринництвом – 78,8 % і 22,2 % відповідно. Посівна площа під сільськогосподарськими культурами в Любешівському районі у 2015 році становила 20596 га, що на 7 % більше у порівнянні з 2011 р. У структурі посівної площі переважають зернові культури – 9396 га (45,6 % від загальної посівної площі району). Спостерігається збільшення частки у структурі посівної площі під ріпаком та овочами, під якими у 2015 році було зайнято 322 га та 691 га відповідно. Станом на 2015 рік у Любешівському районі Волинської області спостерігається зниження поголів'я ВРХ та корів та зростання поголів'я свиней. Негативна тенденція щодо поголів'я ВРХ зумовила спад виробництва тваринницької продукції у Любешівському районі (окрім виробництва яєць).

Транспортна галузь є важливою складовою у структурі господарського комплексу району. Її діяльність спрямована на задоволення потреб населення і підприємств району у якісному та безпечному обслуговуванні транспортними засобами. Пасажирські та вантажні перевезення Любешівського району забезпечує автомобільний

транспорт. Транспортна мережа району представлена автомобільними дорогами державного та регіонального значення.

Соціальний сфера у Любешівському районі представлена соціально-культурним, в якому проявляються позитивні зміни у сфери здоров'я, освіти, соціального забезпечення. Сфера матеріального виробництва найбільш представлена роздрібною торгівлею та громадським харчуванням. Зовнішньоекономічні зв'язки Любешівського району формує зовнішня торгівля, транскордонне співробітництво та інвестиційна діяльність.

Не дивлячись на наявні природні та соціально-демографічні ресурси, Любешівський район Волинської області залишається одним із найбільш відсталих і депресивних регіонів не лише у межах області, але й України.

Основними проблемами які створюють перешкоди у соціально-економічному розвитку регіону дослідження можна виділити у наступні групи: соціальні, економічні та природно-екологічні.

До економічних проблем належить: монофункціональність аграрного сектора, застарілі методи господарювання у сільському господарстві, нарощування структурних диспропорцій виробництва, низький рівень матеріально-технічної баз усіх категорій господарювання та інші.

Соціальні проблеми висвітлюються через погіршення демографічної ситуації, низьким рівнем якості життя сільського населення, високим рівнем безробіття, значна трудова міграція населення, занепад соціальної інфраструктури.

До екологічних проблем розвитку Любешівського району відносимо погіршення загальної екологічної ситуації, значні площі під радіаційним забрудненням, деградація фрунтів, поширення ерозійних процесів.

Для Любешівського району характерним є низький рівень розвитку аграрного сектора, низький рівень дохідності сільськогосподарського

виробництва, відсутність фінансової підтримки дрібних сільськогосподарських товаровиробників, обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів, збитковість виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, часткове ігнорування державою специфіки Любешівського району. Однією з найскладніших проблем є розбудова соціальної інфраструктури сільських територій. У сільській місцевості майже повністю призупинилося будівництво доріг із твердим покриттям, об'єктів інженерного облаштування, житла, об'єктів комунально-побутового й соціально-культурного призначення. Існує нагальна потреба забезпечення сільських населених пунктів дорогами і під'їздами з твердим покриттям, будівництва і облаштування вулиць, будівництва реконструкції та капітального ремонту мереж водопостачання і водовідведення, систем електропостачання, відбудова мережі соціально-культурного обслуговування населення тощо. Найбільші труднощі пов'язані із забезпеченням та пошуком коштів для фінансування вищевказаних заходів і робіт. Це передбачає бюджетні асигнування, а тому ця проблема в найближчий час не може бути вирішена. На державному рівні розглядається перспектива створення фонду підтримки розвитку сільських територій, який буде акумулювати кошти за рахунок відрахувань суб'єктів господарювання всіх форм власності в розмірі 1,5% від отриманих ними доходів. Це один із можливих варіантів спрямування коштів для вирішення невідкладних питань розвитку сільських територій.

Причинами, що зумовлюють гальмування процесу сталого розвитку Любешівського району Волинської області є недостатнє фінансування розвитку сільських територій, слабкий розвиток інституту місцевого самоврядування, відсутність ефективних механізмів здійснення програм сталого розвитку району.

Вирішення вище згаданих проблем можливе за допомогою регіональної політики, яка щодо Любешівського району повинна бути спрямована на правове забезпечення подальшого посилення економічної самостійності локальних прикордонних господарських утворень шляхом чіткого розмежування повноважень між центральними і місцевими органами управління і виконавчої влади, формування точок росту, реформування галузевої і територіальної структури господарських комплексів, облаштування державного кордону і кордонних переходів, створення прикордонної інфраструктури, налагодження системи зв'язків із суміжними прикордонними територіями сусідніх держав [6].

Оскільки Любешівський район є районом де сільське господарство є одним із головних галузей господарського комплексу то стратегічними напрямками у даній галузі є:

– у рослинництві: залучення під посів сільськогосподарських культур ріллі, що не обробляється; впровадження інтенсивних технологій вирощування сільгоспкультур, що забезпечили б одержання стабільних урожаїв не погіршуючи при цьому потенційну родючість ґрунтів; збільшення площі конкурентноспроможних культур, зокрема, цукрових буряків, ріпаку та круп'яних культур; поповнення машинно-тракторного парку високоефективною технікою; відродження льонарства, як традиційної економічно вигідної галузі землеробства шляхом залучення інвестицій у льонопереробні підприємства поліської зони;

– у тваринництві: реконструкція та модернізація молочної галузі, зокрема встановлення доїльних залів; розвиток м'ясного скотарства в поліській зоні; у свинарстві створення нових ферм і племрепродукторів з розведення свиней м'ясного напрямку; відновлення роботи відгодівельних комплексів по свинарству та птахівництву;

– у переробній галузі: реконструкція та технічне переоснащення окремих переробних підприємств м'ясної та молочної промисловості;

впровадження нових технологій, освоєння випуску нових видів продукції; технічне переоснащення комбікормових заводів по виробництву збалансованих комбікормів та концентратів; придбання і встановлення ліній швидкої заморозки плодів, ягід та овочів [7].

У промисловості передбачається створення умов для нарощення темпів промислового виробництва з урахуванням стану мінерально-сировинної бази і технологічного навантаження на район, шляхом підтримки та стимулювання існуючих підприємств.

У лісовому господарстві передбачається розширення та збереження лісового фонду держави, забезпечення сталого розвитку лісового господарства; забезпечення ефективного управління лісовим господарством; систематичне нарощування та ефективне використання лісових ресурсів; забезпечення екологічної ролі лісів.

В інноваційно-інвестиційній діяльності основними цілями розвитку є сприяння реалізації інвестиційних проектів, спрямованих на: розвиток високотехнологічного агропромислового виробництва, розвиток транскордонного співробітництва, прикордонної інфраструктури; розвиток туристично-рекреаційного комплексу, реформування житлово-комунального господарства, водо забезпечення, впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій.

Любешівський район є районом у Волинській області де доцільно розвивати сільський туризм. Однак у даній сфері господарства існує ряд гострих проблем що гальмують розвиток:

- негативний екологічний імідж регіону,
- незадовільна якість доріг,
- висока конкуренція з боку суб'єктів рекреаційної господарської діяльності (і не лише в галузі сільського туризму) з інших регіонів і країн,
- незадовільний рівень інформованості потенційних туристів про рекреаційні можливості регіону,

- мала кількість внутрішніх потенційних споживачів (ними є здебільшого мешканці великих міст, яких у регіоні чотири),

- зниження атрактивності рекреаційних ресурсів природного й антропогенного походження внаслідок нераціонального їх використання та організації недостатньо ефективних заходів з їх охорони тощо [6].

Окрім розвитку сільського туризму варто ще розвивати рекреаційно-туристські зони, які на даний час розвитку потребують подальшої детальної розробки. Враховуючи недостатню увагу органів управління до збереження та закріплення основних структуроутворюючих елементів планувальної структури області, можна виділити першочергові задачі, до яких входить закріплення меж елементів рекреаційної системи та екологічного каркасу: лісів, лісопарків, об'єктів природно-заповідного фонду, а також об'єктів, які виконують важливі рекреаційні, екологічні, природоохоронні та регулюючі функції.

Таким чином стратегічними завданнями по розвитку регіоноформуючих галузей регіону у Любешівському районі згідно «Стратегії розвитку Волинської області до 2020 року» [6] є:

- а) комплексне оновлення виробництва на сучасній науково-технологічній основі, на базі чого:

- здійснити перехід на енергозберігаючі та ресурсозберігаючі технології, насамперед у виробництві будівельних матеріалів, металургії та обробленні металу, хімічній та нафтохімічній промисловості, машинобудуванні, виробництві деревини та виробів з деревини, харчовій промисловості, сільському господарстві, на транспорті, які є найбільшими споживачами енергоресурсів;

- підвищити конкурентоспроможність виробництва і відповідно покращити результативність та структуру експортного потенціалу області;

б) вдосконалення галузевої структури господарства у напрямку зростання питомої ваги екофільних видів економічної діяльності (науково-освітнього, санаторно-курортного, туристичного комплексів, четвертинного сектору та інших) на основі чого покращити екологічну ситуацію в регіоні;

в) створення сучасної виробничої, транспортної та фінансової інфраструктури – як основи перспективного розвитку господарства Волинської області;

г) посилення соціальної спрямованості економічного зростання, як стратегічної мети трансформаційних процесів в регіоні;

д) зменшення існуючих територіальних диспропорцій у рівні соціально-економічного розвитку Волинської області.

Таким чином основними пріоритетними завданнями у районі є посилення привабливості району шляхом створення сприятливого клімату для бізнесу та інвесторів, розбудова соціальної інфраструктури сільських населених пунктів, підвищення рівня зайнятості населення, в тому числі сільського, завдяки розвитку «зеленого» та агротуризму, розвиток агропромислового виробництва; розвиток транспортної мережі та доріг; розвиток транскордонного співробітництва, прикордонної інфраструктури; впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій, здійснення реконструкції систем теплопостачання у закладах бюджетної сфери; вжиття заходів для збільшення використання торфобрикетів, дров паливних, відходів деревообробки для потреб тепло забезпечення підпорядкованих закладів бюджетної сфери.

Література:

1. Барановський М.О. *Концепції регіональної депресивності: історія, еволюція, сучасні імперативи* / М.О. Барановський // *Український*

географічний журнал. – Київ: Інститут географії НАН України, 2010. – №1 (69). – С. 31–36.

2. Забарна Е.М. Дослідження сутності дефініції «депресивна територія» / Е.М. Забарна // Економіка: реалії часу. – №3-4(4-5). – 2012. – С. 197–202.

3. Заставний Ф.Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічні, екологічні, демографічні) / Ф.Д. Заставний. – Львів, 2006. – 348 с.

4. Офіційний сайт Волинської обласної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua>.

5. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

6. Офіційний сайт Любешівської державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vlada.info/rda/lubeshivska/>.

7. Офіційний сайт Любешівської районної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lbsadm.gov.ua/>.

8. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

9. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Вишневіська Н.В., Хвесик Ю.М. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області): Монографія. – К.: Кондор, 2004. – 376 с.

References:

1. Baranovskyi M.O. Kontseptsii rehionalnoi depresyvnosti: istoriia, evoliutsiia, suchasni imperatyvy / M.O. Barnovskyi // Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal. – Kyiiv: Instytut heohrafii NAN Ukrainy, 2010. – № 1 (69). – S. 31–36.

2. Zabarna E.M. Doslidzhennia sutnosti defynitsii «depresyвна terytoriia» / E.M. Zabarna // Ekonomika: realii chasu. – № 3-4(4-5). – 2012. – S. 197–202.

3. Zastavnyi F.D. *Problemy depresyvnosti v Ukrainy (sotsialno-ekonomichni, ekolohichni, demohrafichni) / F.D. Zastavnyi. – Lviv, 2006. – 348 s.*
4. *Ofitsiyni sait Volynskoi oblasnoi rady [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://volynrada.gov.ua>.*
5. *Ofitsiyni sait Derzhavnoho komitetu statystyky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*
6. *Ofitsiyni sait Liubeshivskoi derzhavnoi administratsii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vlada.info/rda/lubeshivska/>.*
7. *Ofitsiyni sait Liubeshivskoi raionnoi rady [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.lbsadm.gov.ua/>.*
8. *Pro stymuliuvannia rozvytku rehioniv: Zakon Ukrainy vid 08.09.2005 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.*
9. *Khvesyuk M.A., Horbach L.M., Vyshnevskya N.V., Khvesyuk Yu.M. Stratehiia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu (na prykladi Volynskoi oblasti): Monohrafiia. – K.: Kondor, 2004. – 376 s.*

УДК: 911.3

ЗЕРНОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

кандидат географічних наук, Сосницька Я.С., Саган Я.П.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Метою статті є аналіз сучасного стану зернового комплексу України, його проблеми, перспективи розвитку та експортні можливості. Представлено результати дослідження сучасного стану зернового комплексу України. З'ясовано структуру посівної площі зернових сільськогосподарських культур та структуру їх експорту.

Зроблено регіональний аналіз виробництва зернових культур в розрізі областей. Проаналізовано динаміку розвитку зернового комплексу України упродовж 2011-2015 рр. Дослідження побудовано та статистичних матеріалах Головного управління статистики України. Основні результати проілюстровано в діаграмах та картосхемах.

Ключові слова: зерновий комплекс, зернові культури, посівна площа, валові збори, урожайність, експорт.

кандидат географических наук, Сосницька Я.С., Саган Я.П. Зерновой комплекс Украины: современное состояние, проблемы и перспективы развития / Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина

Целью статьи является анализ современного состояния зернового комплекса Украины, его проблемы, перспективы развития и экспортные возможности. Представлены результаты исследования современного состояния зернового комплекса Украины. Выявлена структура посевной площади зерновых сельскохозяйственных культур и структура их экспорта. Сделан региональный анализ производства зерновых культур в разрезе областей. Проанализирована динамика развития зернового комплекса Украины на протяжении 2011-2015 гг. Исследования построено и статистических материалах Главного управления статистики Украины. Основные результаты проиллюстрированы в диаграммах и картосхемах.

Ключевые слова: зерновой комплекс, зерновые культуры, посевная площадь, валовые сборы, урожайность, экспорт.

Candidate of Geographical Sciences, Sosnitsky Y.S., Sagan Y.P. Grain-growing complex of Ukraine: the modern state, problems and prospects of development / Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

The aim of the article are an analysis of the modern state of grain-growing complex of Ukraine, of his problem, prospect of development and export capacities. The results of research of the modern state of grain-growing complex of Ukraine are presented. The structure of sowing area of agricultural grain-crops and structure of their export are found out. The regional analysis of production of grain-crops is done in the cut of areas. The dynamics of development of grain-growing complex of Ukraine is analysed during 2011-2015. Research it is built and statistical materials of Main administration of statistics of Ukraine. Basic results are illustrated in diagrams and map.

Keywords: grain-growing complex, grain-crops, sowing area, gross collections, productivity, export.

Постановка наукової проблеми. Зернове господарство України є стратегічною галуззю економіки. Адже ринок зерна – це основа стабільності продовольчого ринку, джерело не тільки виробництва хлібобулочних виробів, але й кормова база для виробництва тваринницької продукції, а також сировини для переробної промисловості. Серед базової сільськогосподарської продукції, яка гарантує продовольчу безпеку країни, зерно займає особливе місце. Це зумовлено винятково важливим його значення безпосередньо для виготовлення висококалорійних продуктів харчування і насамперед хліба.

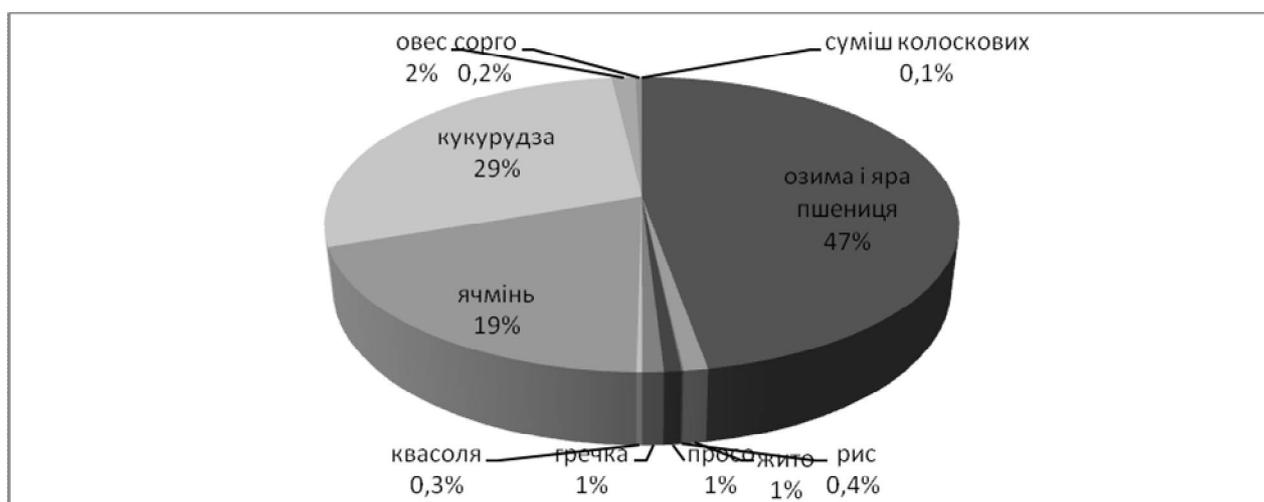
Майже на усіх історичних етапах розвитку суспільства зерно було і нині залишається важливим джерелом багатства України. Воно є важливим експортним продуктом, що забезпечує значні надходження валютних коштів, а в сільськогосподарських підприємствах є основою грошових надходжень і прибутків. Однак протягом останніх років Україна є виробником і експортер фуражного зерна, а виробництво хлібних

культур та круп'яних є незначним не дивлячись на природні та соціально-економічні ресурси. Саме ці культури можуть забезпечити більші доходи сільськогосподарських підприємств і держави загалом. Така постановка визначила тематику нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення та розвитку, функціонуванню експортного потенціалу зернопродуктового комплексу присвячені наукові праці багатьох вчених, зокрема Андрійчука В.Г., Бойка С.М, Власова В.І., Гайдуцького А.П., Лебідь В. М., Прищепи К. Є., Шпичака О.М., Юхновського О.І. та інших науковців. Однак залишається відкритою проблемою особливостей регіонального розвитку зернового комплексу.

Метою статті є аналіз сучасного стану зернового комплексу України, його проблеми, перспективи розвитку та експортні можливості.

Результати досліджень. Виробництво зернових культур є основним напрямом в АПК України. Кукурудза, пшениця та ячмінь – це три основні культури, що формують основу в рослинництві України. Про це свідчить структура виробництва зернових і зернобобових культур у 2015р., що продемонстровано у рис.1.

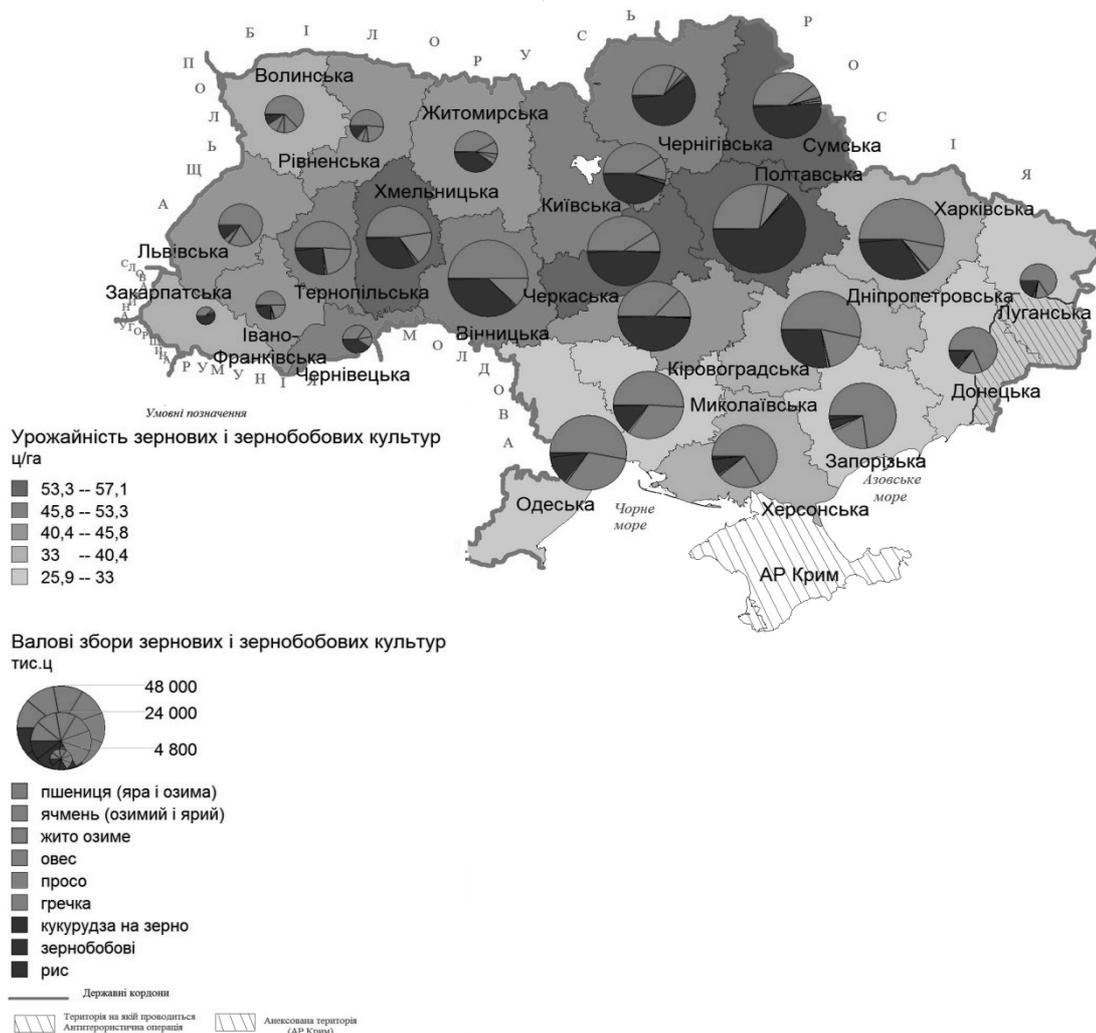

Рис. 1. Структура посівної площі під зерновими культурами України у 2015 р., % [9].

У 2015 р. під зерновими і зернобобовими культурами було зайнято 14728,1 тис. га (55,1% загальної посівної площі), що на 2% більше ніж у 2011 р. У структурі посівної площі лідируючі місця посідають пшениця 47 % (6853,6 тис. га), кукурудза - 29 % (4137,4 тис. га) та ячмінь – 19 % (2818,7 тис. га). На інші зернові культури припадає 5 % посівної площі [9].

Попри усі політичні, економічні чи навіть природні негаразди урожайність зернових і зернобобових культур в Україні залишалась на тому ж рівні, що і у 2011 р. і становила 55,6 ц/га. В декількох областях урожайність зменшилась, а саме: Вінницька (-10%), Донецька (-5,7%), Житомирська(-7,1%), Київській (6,7%), Харківська (-5,7%), Луганська (-7,1%), Чернівецька (-6,1%), Чернігівська (-5,2 %). На даний показник впливають природно-географічні чинники, відповідно урожайність зернових зростає у південному напрямку.

У структурі зернових культур України найбільші валові збори пшениці 61893,1 тис. т, урожайність 39,9 ц/га. Найбільші валові збори пшениці у Харківській (461,2 тис. т), Запорізькій (541 тис. т), Дніпропетровській (549 тис. т.), Одеській (549 тис. т), Миколаївській (336,6 тис. т), Вінницькій (397 тис. т) та Херсонській (361,1 тис. т) областях. На ці області припадає 38,9 % валового збору пшениці України. Найменші валові збори пшениці в Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях [9]. З 2011 до 2015 рік ми спостерігаємо збільшення посівних площ цієї культури на 8,8 %. Основними країнами-експортерами української пшениці є: Єгипет, Іспанія, Бангладеш, Пакистан, Південна Корея, Марокко, Туніс, Таїланд, Ізраїль, Філіппіни.

Рис. 2. Зерновий комплекс України 2015 р., % [9].

Впродовж останніх 5 років значно зросло виробництво кукурудзи. З кожним роком збільшуються посівні площі кукурудзи і в 2015 році площа збільшилась на 35,2 % порівняно з 2011 роком. Максимальна площа посівів була зафіксована у 2013 році і становила 4826,9 тис. га. Валовий збір за 2015 р. становить 181508,3 тис. ц, а урожайність 55,6 ц/га, що перевищує споживання на внутрішньому ринку майже в двічі робить цю культуру експортноорієнтованою. Найбільші валові збори кукурудзи припадають на такі області, як: Полтавська (42087 тис. т), Сумська (2616,5 тис. т), Вінницька (2574,3 тис. т), Черкаська (2495,6 тис. т) та Чернігівська (2580,2 тис. т). Найменше кукурудзи було зібрано у Волинській області. У 2014/2015 роках Україна з усіх зернових і

зернобобових культур найбільше експортувала кукурудзу 19659,7 тис. т. Основні країни-експортери української кукурудзи: Китай, Єгипет, Іспанія, Південна Корея, Нідерланди, Ізраїль, Іран, Італія, Туніс. Тоді ж як за період 2010-2011 р Україна поставляла кукурудзу тільки в країни ЄС та Єгипет.

Ячмінь є третьою по обсягах виробництва культурою в зерновому комплексі. Валовий збір становить 85761,9 тис. ц., а найбільше було зібрано у Одеській, Миколаївській, Херсонській областях. На експорт ячменю припадає 4455,6 тис. т у такі країни як: Саудівська Аравія, Туреччина, Іран, Китай, Лівія, Ізраїль, Алжир, Йорданія, Туніс, Кувейт. Якщо порівнювати показники з 2011 по 2015 рік то бачимо, що дуже почали зменшуватись посівні площі аж на 35%.

З кожним роком зростає тенденція до зменшення посівних площ піж жито. Якщо порівняти показники 2011 і 2015 років то бачимо, що майже вдвічі зменшилась посівна площа і відповідно валові збори. Жито –це типова культура Поліської зони України, відповідно на Волинську, Рівненську, Житомирську та Чернігівську області припадає 58,8 % валового збору жита України.

Круп'яні культури мають свої регіональні відмінності у вирощуванні. Відповідно гречка та овес – це культури Полісся та Лісостепу. Відповідно на Вінницьку, Житомирську, Київську, Сумську, харківську, Тернопільську та Хмельницьку області припадає 64,5 % валового виробництва гречки та 72,3 % вівса країни.

Лідуюче місце серед круп'яних культур посідає просо. Станом на 2015 рік усіма категоріями господарств в Україні вироблено 189,7 тис. т даної сільськогосподарської культури. Основними виробниками проса є Запорізька (27,3 тис. т), Херсонська (22,7 тис. т), Харківська (22,3 тис. т), Дніпропетровська (21,4 тис. т) та Миколаївська (15,9 тис. т) області [9].

Якщо брати до уваги те що внутрішнє споживання зернових у становить майже 24 млн. тонн, то в цілому можна констатувати, що Україна виробляє зернових у 2,5 рази більше, ніж споживає. А отже, є хороші передумови для експорту зернових .

Україна — досить потужний експортер зернових культур. За обсягами експорту пшениці Україні належить шосте місце в світі (близько 7% від обсягу світової торгівлі), а за обсягами експорту ячменю вийшла в світові лідери (частка на світовому ринку складає 36%).

Окрім того що Україна нарощує обсяги виробництва зернових культур, існує ряд гострих проблем, серед яких В. М. Лебідь та К. Є. Прищепа виділяють:

1. Виробляється обсяг, набагато більший від потрібного для забезпечення хлібом і хлібопродуктами населення, і кожного року після жнив експортується значний обсяг зерна за низькими цінами одразу після жнив, а потім пізніше імпортується за набагато вищими цінами.

2. Крайній ступінь нерозвиненості експортної інфраструктури.

3. Вартість зберігання зерна на елеваторах є високою, інфраструктура зберігання є досить старою і неефективною, втрати при зберіганні також дуже високі. Українські елеватори часто зловживають своїм монопольним становищем.

4. Несталість і досить великі коливання цін на зерно. Це спричинене не тільки різницею попиту й пропозиції, а й двома іншими важливими причинами – обмінний курс і світова ціна на пшеницю.

5. Продуктивність урожаю є низькою, це спричинене застарілим обладнанням та технікою, неефективними методами ведення сільського господарства (с/г).

6. Значне скорочення попиту на зерно як корму при виробництві тваринницької продукції [4].

Вирішення цих проблем можна здійснити через наступні напрямки: створення законодавчо-нормативної бази, яка відповідає міжнародним актам та нормам; побудова інституції, які б забезпечували конкурентну здатність в ринковому середовищі; через впровадження новітніх технологій та інвестицій.

Висновки. Зерновий комплекс України – один із провідних у аграрному секторі України, що забезпечує зерном не лише внутрішній ринок, але й формує експортний потенціал країни. Низький рівень виробничої інфраструктури, недосконалість нормативно-законодавчої бази, що регулює діяльність комплексу, диспаритет цін, застарілість матеріально-технічної бази гальмують розвиток зернового комплексу. Вирішення цих проблем дозволить Україні забезпечити себе необхідною кількістю зерна та забезпечити експорт значної його кількості на світовий ринок.

Література:

1. Бойко В.І. До проблеми формування ринку зерна / В.І. Бойко // *Економіка АПК.* – 2004. – № 3. – С. 35–38.
2. Захарчук О.В. Ринок зерна: проблеми та сподівання / О.В. Захарчук, В.С. Шовкалюк // *Економіка АПК.* – 2003. – № 3. – С. 116–121.
3. Кирилов Ю.Є. Перспективи України на світовому ринку зерна / Ю.Є. Кирилов // *Економіка АПК.* – 2005. – С. 135–139.
4. Лебідь В.М., К.Є. Прищепя. Сучасний стан ринку зерна України / В. М. Лебідь, К. Є. Прищепя // *Економічний вісник Донбасу.* – 2013. – № 1 (31). – С. 131–135.
5. Майстро С.В., Хірамагомедов М.Г. Ринок зерна в Україні: сучасний стан та напрямки державного регулювання [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.kbu.ua/kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/01.pdf>. – 2012.

6. Мельник Л.Л. *Зерновий комплекс України в аспекті експортних можливостей та державного регулювання* / Л.Л. Мельник // *Агросвіт*. – 2013. – № 4. – С. 13–19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2013_4_4.

7. Мельник Л.Ю. *Експорт зернових культур Україною: стан, проблеми та перспективи розвитку* / Л.Ю. Мельник, О.М. Рогожа // *Держава та регіони: Серія: Економіка та підприємництво*. – 2006. – № 4. – С. 221–226.

8. Нелеп В. *Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України* / В. Нелеп // *Економіка України*. – 2011. – № 9. – С. 54–63.

9. *Статистична інформація* / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References:

1. *Bojko V.I. Do problemy formuvannja rynku zerna* / V.I. Bojko // *Ekonomika APK*. – 2004. – № 3. – С. 35–38.

2. *Zakharchuk O.V. Rynok zerna: problemy ta spodivannja* / O.V. Zakharchuk, V.S. Shovkaljuk // *Ekonomika APK*. – 2003. – № 3. – С. 116–121.

3. *Kyrylov Ju.Je. Perspektyvy Ukrajinny na svitovomu rynku zerna* / Ju.Je Kyrylov // *Ekonomika APK*. – 2005. – С. 135–139.

4. *Lebidj V.M., K.Je. Pryshhepa. Suchasnyj stan rynku zerna Ukrajinny* / V. M. Lebidj, K.Je. Pryshhepa // *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*. – 2013. – № 1 (31). – С. 131–135.

5. *Majstro S.V., Khiramaghomedov M. Gh. Rynok zerna v Ukrajinny: suchasnyj stan ta napryamky derzhavnogho rehuljuvannja* [Elektronnyj resurs] // *Rezhym dostupu: http://www. Kbuapa. Kharkov. Ua/e-book/db/2012-2/doc/2/01. pdf*. – 2012.

6. Meljnyk L.L. Zernovyj kompleks Ukrajinu v aspekti eksportnykh mozhlyvostej ta derzhavnogho rehuljuvannja / L.L. Meljnyk // Aghrosvit. – 2013. – № 4. – S. 13–19. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2013_4_4.
7. Meljnyk L.Ju. Eksport zernovykh kuljtur Ukrajinu: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku / L.Ju. Meljnyk, O.M. Roghozha // Derzhava ta rehiony: Serija: Ekonomika ta pidpryjemnyctvo. – 2006. – № 4. – S. 221–226.
8. Nelep V. Ocinka eksportnykh mozhlyvostej aghroprodovoljchogho kompleksu Ukrajinu / V. Nelep // Ekonomika Ukrajinu. – 2011. – № 9. – S. 54–63.
9. Statystychna informacija / Derzhavnyj komitet statystyky Ukrajinu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ НАУК

УДК: 378.147.091.33-027.22:615.2.03:616-008.9]:378.018.46

**ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ СЛУХАЧАМ КУРСІВ
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРОВІЗОРІВ ПО КЛІНІЧНІЙ ФАРМАЦІЇ
ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ПРИ ПОРУШЕННЯХ ОБМІНУ РЕЧОВИН**

доктор медичних наук, Білай І.М.,
кандидат медичних наук, Красько М.П.,
доктор медичних наук, Войтенко Г.М.

Запорізький державний медичний університет, Україна, Запоріжжя

Одним із найважливіших спрямувань в викладанні клінічної фармації є застосування лікарських засобів при порушеннях обміну речовин. Викладач повинен використовувати сучасні дані з питань молекулярної та субмолекулярної регуляції клітинного метаболізму,

та підкреслити, що одним з проявів порушень функцій клітин є зміна метаболізму, яка проявляється відхиленнями у синтезі й кумуляції енергетичних субстратів, білкових комплексів, накопиченням продуктів метаболізму. Кінцевим результатом навчання слухачів курсів є формування умінь самостійно проводити вибір коректорів метаболізму, режиму їх дозування, оцінювати їх ефективність і безпеку, проводити профілактику і корекцію їх побічних ефектів.

Ключові слова: клінічна фармація, слухачі курсів підвищення кваліфікації, порушення обміну речовин.

доктор медических наук, Белаї І.М., кандидат медических наук, Красько Н.П., доктор медических наук, Войтенко Г.Н. Проведение практического занятия слушателям курсов повышения квалификации провизоров по клинической фармации лекарственных средств при нарушениях обмена веществ / Запорожский государственный медицинский университет, Украина, Запорожье

Одним из важнейших направлений в преподавании клинической фармации является применение лекарственных средств при нарушениях обмена веществ. Преподаватель должен использовать современные данные по молекулярной и субмолекулярной регуляции клеточного метаболизма и подчеркивать, что одним из проявлений нарушений функций клеток является изменение метаболизма, которое проявляется отклонениями в синтезе и кумуляции энергетических субстратов, белковых комплексов, накоплении продуктов метаболизма. Конечным результатом обучения слушателей курсов является формирование умений самостоятельно проводить выбор корректоров метаболизма, режима их дозирования, оценивать их эффективность и безопасность, проводить профилактику и коррекцию их побочных эффектов.

Ключевые слова: клиническая фармация, слушатели курсов повышения квалификации, нарушения обмена веществ.

Doctor of Medicine, Belay I.M., PhD in Medicine, Krasko N.P., Doctor of Medicine, Voytenko G.N. Conducting a practical lesson during the courses for improving the qualifications of pharmacists for the clinical pharmacology of medications for metabolic disorders / Zaporozhye State Medical University, Ukraine, Zaporozhye

One of the most important directions in the teaching of clinical pharmacy is the using of drugs in cases of metabolic disorders. The lecturer should use modern data on molecular and submolecular regulation of cellular metabolism, and emphasize that one of the manifestations of cell function abnormalities is a change in metabolism, which manifests itself as a deviation in the synthesis and cumulation of energy substrates, protein complexes, accumulation of metabolic products. The final result of training is the formation of the skills to independently choose the correctors of metabolism, their dosage regimen, to evaluate their effectiveness and safety, to prevent and correct their side effect.

Key words: clinical pharmacy, students of advanced training courses, metabolic disorders.

Одним із найважливіших спрямувань в викладанні клінічної фармації є застосування лікарських засобів при порушеннях обміну речовин. Викладач використовує сучасні дані по питанням молекулярної та субмолекулярної регуляції клітинного метаболізму, повинен підкреслити, що одним з проявів порушень функцій клітин є зміна метаболізму, яка проявляється відхиленнями у синтезі й кумуляції енергетичних субстратів, білкових комплексів, накопиченням продуктів метаболізму. Все це призводить до порушень специфічних функцій

клітини, тому окрім лікування основного захворювання необхідно проводити корекцію метаболічних процесів.

Контроль готовності слухачів до засвоєння умінь поточного заняття. Контрольні питання та ситуаційні завдання, що пропонуються слухачам, повинні стосуватися не тільки фармакології зазначених груп лікарських засобів, але також загальних особливостей порушення вуглеводного, білкового та енергетичного обміну. Необхідно акцентувати увагу слухачів на місце цих порушень у розвитку різних захворювань. Деякі види порушень обміну речовин (заліза, сечової кислоти, ліпідів та ін.) представляються більш специфічними, оскільки мають певні клінічні прояви. Необхідно звернути увагу на фактори, що визначають первинний вибір коректорів метаболізму, режиму їх дозування, застосування та інтерпретації методів контролю, профілактики і корекцію побічних ефектів. Необхідно акцентувати увагу слухачів на тому, що вибір лікарських засобів часто повинен носити, серйозний характер, враховуючи взаємність різних видів обміну. Доза, кратність призначення та інші складові частини режиму дозування повинні бути пов'язані з функцією органів біотрансформації та виділення.

Вибираючи зазначені препарати слухач повинен використовувати їх відмінності за такими ознаками:

А. За напрямом дії:

- I. Активатори метаболізму;
- II. Гіполіпідемічні засоби;
- III. Антиподагричні засоби;
- IV. Препарати, які застосовуються для лікування анемії;

Б. За механізмом дії:

- I. Пластичні або субстратні;
- II. Вітаміни, коферментні препарати та інші регулятори метаболізму клітинного рівня;

III. Гормональні регулятори обмінних процесів (регулятори системного рівня).

Лікарські засоби системного рівня діляться на препарати, які переважно впливають на:

- A. Вуглеводний обмін (глюкоза, фруктоза);
- Б. Жировий обмін (ненасичені жирні кислоти);
- В. Білковий обмін (амінокислоти, незамінні амінокислоти);
- Г. Мінеральний обмін (мікро-і макроелементи).

Вітамінні і коферментні лікарські засоби за фармакохімічними властивостями поділяються на:

- A. Водорозчинні;
- Б. Жиророзчинні;
- В. Аденілові нуклеотиди;
- Г. Інші вітамінні та коферментні препарати.

Крім того їх можна розділити за переважного впливу на той чи інший вид обміну:

1. Вуглеводний обмін (вітаміни групи В, С та ін);
2. Жировий обмін (жиророзчинні вітаміни А, Е, групи В, карнітин, ліпоєва кислота та ін);
3. Мінеральний обмін (фосфор, кальцій)-вітамін Д;
4. Білковий обмін (фолієва кислота, В12, В6, аденілові нуклеотиди та інші).

Препарати заліза поділяються:

A. По валентності заліза:

- I. Препарати двовалентного заліза;
- II. Препарати тривалентного заліза;

Б. За хімічною структурою речовини, зв'язаної з залізом:

- I. Неорганічні речовини;
- II. Органічні речовини;

В. По коефіцієнту засвоєння заліза при оральному прийомі:

- I. Відносно високий (понад 15%);
- II. Середній (10-15%);
- III. Відносно низький (менше 10%).

Гіполіпідемічні лікарські засоби;

1. Блокуючі вивільнення холестерину та інших ліпідів;
2. Знижують синтез холестерину та інших ліпідів;
3. Руйнують ліпіди;
4. Змішаного типу дії.

Антиподагричні лікарські засоби:

1. Впливають на синтез сечової кислоти;
2. Посилюють виведення сечової кислоти (придушення реабсорбції сечової кислоти в канальцях нирок).

Формування умінь самостійно проводити вибір коректорів метаболізму, режиму їх дозування, оцінювати їх ефективність і безпеку, проводити профілактику і корекцію їх побічних ефектів.

1. Експертна оцінка історій хвороби. З цією метою викладач надає кілька варіантів історій хвороби хворих, що страждають на подагру, гіперліпідемію, залізодефіцитну анемію, дистрофію міокарду метаболічного генезу, жирову дистрофію печінки, порушенням харчування і т.д. Відповідаючи на всі поставлені питання, слухачі повинні використовувати основні показники, характеризують стан порушеного обміну речовин і їх динаміку в процесі застосування досліджуваної групи лікарських засобів.

2. Безпосередньо у хворого можливо провести дослідження судинорозширювальної дії нікотинової кислоти, фосфадену, АТФ. З цією метою оцінюється динаміка периферичної реовазограми кінцівки до і після парентерального введення одного із зазначених препаратів. Паралельно з цим знімається ЕКГ, вимірюється артеріальний тиск. За

отриманими даними, він може відзначити початок, максимум і тривалість ефекту у конкретного хворого, зіставити їх з літературними даними і пояснити причини можливих відмінностей.

3. За наявності хворих із залізодефіцитною анемією напередодні занять досліджується кількість гемоглобіну, еритроцитів, ретикулоцитів і парентерально призначається один з препаратів заліза. Повторно в кінці заняття визначаються зазначені показники і оцінюється ефект першої дози.

4. Вивчення впливу кокарбоксилази у хворого з цукровим діабетом на динаміку кислотно-лужного стану, лактату, рівня цукру в крові. З цією метою досліджуються зазначені показники в початковому стані, потім внутрішньовенно вводиться 100 мг кокарбоксилази та через 5-15-45 хвилин зазначені показники досліджуються повторно.

Література:

1. Білай І.М. Особливості викладання клінічної фармації провізорам слухачам курсів підвищення кваліфікації зі спеціальності «Загальна фармація» / І.М. Білай, М.П. Красько, В.О. Демченко, А.О. Остапенко, О. Є. Пашко // Науковий огляд. – 2016. - № 25. – с. 36-43.
2. Громовик Б.П. Неперервна фармацевтична освіта в Україні: науково-методичні аспекти управлінсько-економічної підготовки: монографія / Б.П. Громовик, А.В. Горілик. – Львів: РАСТР-7, 2012. – 166с.
3. Мерецький В.М. Сучасні аспекти викладання клінічної фармакології / В.М. Мерецький // Медична освіта. - 2014. - № 4. - С. 92-94.
4. Толстанов О.К. Аспекти підготовки й підвищення кваліфікації медичних та фармацевтичних кадрів у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації та закладах післядипломної освіти МОЗ України / О. К. Толстанов, М.С. Осійчук, О.П. Волосовець, Ю.С. П'ятницький, І.Є. Булах // Медична освіта. - 2014. - № 2. - С. 9-12.

References:

1. Bilay I.M. *Osoblyvosti vykladannya klinichnoyi farmatsiyi provizoram slukhacham kursiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi zi spetsial'nosti «Zahal'na farmatsiya»* / I.M. Bilay, M.P. Kras'ko, V.O. Demchenko, A.O. Ostapenko, O. Ye. Pashko // *Naukovyy ohlyad*. – 2016. - № 25. – s. 36-43.
2. Hromovyk B.P. *Neperervna farmatsevychna osvita v Ukrayini: naukovometodychni aspekty upravlins'ko-ekonomichnoyi pidhotovky: monohrafiya* / B.P. Hromovyk, A.V. Horilyk. – L'viv: RASTR-7, 2012. – 166s.
3. Merets'kyy V.M. *Suchasni aspekty vykladannya klinichnoyi farmakolohiyi* / V.M. Merets'kyy // *Medychna osvita*. - 2014. - № 4. - S. 92-94.
4. Tolstanov O.K. *Aspekty pidhotovky y pidvyshchennya kvalifikatsiyi medychnykh ta farmatsevychnykh kadriv u vyshchykh navchal'nykh zakladakh IV rivnya akredytatsiyi ta zakladakh pislyadyplomnoyi osvity MOZ Ukrayiny* / O.K. Tolstanov, M.S. Osiychuk, O.P. Volosovets', Yu.S. P'yatnyts'kyy, I.Ye. Bulakh // *Medychna osvita*. - 2014. - № 2. - S. 9-12.

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

УДК 37.02

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКОВОЙ ДОГАДКИ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

кандидат филологических наук, Киндря Н.А.

Финансовый университет при Правительстве РФ, Россия, г. Москва

Способности — это индивидуальные особенности личности, которые не сводятся к знаниям, навыкам и умениям, но оказывают влияние на скорость и легкость приобретения последних. В свою очередь знания, навыки и умения, став свойствами личности и

повлияв на развитие способностей, превращаются в элементы новых способностей человека к новым более сложным видам деятельности.

Ключевые слова: языковая догадка, русский язык как иностранный, система упражнений, способности.

Candidate of Philological Science, Kindrya N.A. Development of language conjecture in teaching Russian as a foreign language/ Financial University under the Government of the Russian Federation, Russian Federation, Moscow

Abilities are individual peculiarities of personality that do not boil down to knowledge, skills and skills, but they influence the speed and ease of acquiring the latter. In turn, knowledge, skills and abilities, becoming personality traits and influencing the development of abilities, are transformed into elements of new abilities of a person to new more complex activities.

Key words: language conjecture, Russian as a foreign language, system of exercises, abilities.

В результате многолетней практики и экспериментальных исследований было обнаружено, что мышление, память, речевой слух и лингвистическая культура являются теми факторами, от которых зависит успешность овладения иноязычной устной речью. Однако перечисленные факторы оказывают влияние на развитие иноязычной речевой деятельности не в равной степени. Они находятся в иерархической зависимости. Ядром способностей являются операции анализа-синтеза и речевая догадка, дополнительным их компонентом — память и речевой слух; сопутствующим — рече□ая культура [8].

Сопоставительный анализ показал, что речевая догадка может репрезентировать весь комплекс способностей. Остановимся более подробно на данном компоненте способностей человека к иноязычной речевой деятельности.

До настоящего времени нет однозначного определения феномена языковой догадки. В философской, психологической, методической литературе наличествует смешение терминов, значение которых отождествляется с догадкой; интуиция, антиципация, озарение, вероятностное прогнозирование и т. Д. Надо полагать, названные понятия представляют собой разные уровни догадки, а некоторые из них — тождества.

Наиболее приемлемой является точка зрения философов и психологов: догадка по своей структуре и функционированию близка к интуитивному познанию. Она представляет собой «такой способ получения знаний, при котором по несознаваемым в данный момент признакам и без осознания пути движения собственной мысли человек делает вывод о сущности (стороне, связи, отношении) предмета или процесса, являющихся объектом познавательного внимания» [4, с. 224]. Однако догадка невозможна без сознательного акта. В основе ее возникновения лежат знания, апперцепция и аналитико-синтетическая деятельность.

Догадка широко используется при овладении иностранным языком. Такую догадку называют чаще всего языковой, иногда речевой. Правомерно ли отождествлять эти названия? Вероятно, нет, ибо они предполагают различные процессы. Виды догадки при изучении иностранного языка зависят от тех факторов (их иногда называют «подсказками»), на основе которых учащиеся правильно идентифицируют незнакомые слова, словосочетания, речевые конструкции. Эти факторы могут исходить из особенностей изучаемого языка, наличия в изучаемом языке интернациональных слов, а также эрудиции человека. Это так называемые (по терминологии Картона) внутриязыковые, межъязыковые и экстралингвистические «подсказки».

На основе внутриязыковых «подсказок» (аффиксов, родственных слов и т. Д.) преподаватель вызывает догадку, которую возможно назвать языковой, так как ее обеспечивают сугубо языковые факторы. К идентификации приводит знание корня слова и словообразовательных аффиксов. Это дает возможность преподавателю опираться на языковую догадку при семантизации новых слов. Например, учащиеся уже знакомы со значением некоторых суффиксов и префиксов. Преподаватель дает установку определить значение новых существительных: *учитель, читатель, писатель* или глаголов: *прилететь, улететь, перелететь*.

Особым случаем языковой догадки является идентификация слов с переносным значением. В этом случае наличия языковых факторов недостаточно, необходимо опираться на способность учащихся представить образно характеризуемый предмет. Например, студент знает, что *спутник* — это человек, который совершает путь вместе с кем-либо. Но учащийся может встретить выражения — *спутник жизни, спутник Земли*. В данном случае догадка возможна только при наличии контекста. Она является переходным звеном от языковой к речевой догадке.

Особое место в овладении языком занимает этимологическая догадка. Она может иметь место на основе полного или частичного звукового (при аудировании) либо зрительного (при чтении) сходства слов русского языка с интернациональными, т. Е. осуществляется при наличии межъязыковых «подсказок». Этот вид догадки играет важную роль в самом начале процесса обучения иностранцев русскому языку, так как 30% существительных лексического минимума начального этапа — интернациональные слова.[8]

В случае полного или очень близкого зрительного или слухового сходства интернациональных слов с русскими, происходит узнавание их

(например, *бал, суп, коридор, музыка, паспорт* и т. Д.). Однако такое узнавание возможно только при определенной установке, исходящей от преподавателя. Поэтому подобные случаи можно назвать догадкой условно. Настоящая догадка проявляется при более отдаленном сходстве слов и только на основе контекста.

Идентификация интернациональных слов на начальном этапе в большинстве случаев осуществляется при помощи контекста. Это дает основание отнести ее к речевой догадке. На продвинутом этапе учащиеся имеют возможность в данном случае использовать знания языковой системы, поэтому такую догадку правомерно называть языковой. Наиболее часто при обучении иностранным языкам преподаватели вызывают догадку, основанную на экстралингвистических факторах. Однако внеязыковые факторы догадки, как правило, выступают во взаимодействии с языковыми. Задача и искусство преподавателя заключается в том, чтобы суметь привлечь не только многообразный языковой материал, но и весь жизненный опыт учащихся к решению возникшей задачи, научить их в работе над языком пользоваться своими знаниями из самых разных областей жизни. Такую догадку правильно назвать речевой, ибо она возникает в речевом потоке и обслуживает речь.[10]

Можно выделить следующие разновидности речевой догадки.

1. Кумулятивная догадка. Она опирается на семантическую связь слов в предложении. Догадка о значении незнакомого слова или сочетания происходит благодаря пониманию общего смысла предложения.
2. Догадка по ситуации. Ситуация может быть дана в описательной или наглядной форме. Во втором случае возникает догадка двоякого рода: общая, относящаяся к любой проблемной задаче, и на ее основе — речевая. Здесь речевые факторы выступают в тесном взаимодействии с внеречевыми.

3. Догадка на основе знания фактов реальной действительности. Этот вид речевой догадки, как и догадка по ситуации, весьма распространен на начальном этапе, когда другие, более сложные виды догадки ещё не проявляются.

4. Догадка на основе компетентности в определенной области знаний. Этот вид догадки необходим на занятиях по общетеоретическим и специальным предметам, а развивают ее обычно преподаватели русского языка[8].

В практике овладения иноязычной речью, особенно в условиях языкового окружения, часто встречаются задачи, которые можно решать только на материале, выходящем за пределы лингвистического опыта учащихся. В таких случаях в мыслительный процесс «включается» механизм речевой догадки. То, что процессы речевой догадки до предела свернуты и протекают мгновенно», не значит, что им невозможно обучать.

Целенаправленное развитие речевой и языковой догадки посредством определенной системы упражнений может ускорить и облегчить процесс овладения иностранным языком.

Наиболее простым и распространенным видом обучения речевой и языковой догадке является использование зрительной «подсказки». Она широко используется на начальном этапе обучения. В учебниках на начальном этапе обучения в каждом упражнении даются рисунки, с помощью которых происходит идентификация незнакомых слов.

С первых дней обучения языку можно развивать и этимологическую догадку. Так, уже в первых уроках есть слова, которые при определенной установке могут быть поняты большинством студентов: *Москва, космос, Россия, фрукты, клуб, суп* и т. Д.

Более сложным видом догадки является кумулятивная догадка, когда студентам дается задание идентифицировать слова на основе

контекста разного объема — предложения или текста. Ее целесообразно использовать, когда у студентов уже частично сформированы элементарные навыки этимологической догадки и догадки по зрительной «подсказке».

Языковая догадка возможна только при наличии лингвистического опыта учащихся в изучаемом языке. Следовательно, развитие ее обычно начинают уже в конце начального этапа, продолжают на среднем и особенно на продвинутом этапе. Развитая языковая догадка (на основе известного корня и аффиксов) освобождает студента от необходимости постоянно пользоваться словарем, делает его работу над текстом интересной, творческой.

При использовании определенной системы упражнений формирование всех видов догадки — от этимологической до языковой — проходит быстро и с большой отдачей. У студентов развивается языковое чутье, что в конечном счете определяет успешность овладения иностранным языком.

Литература:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. *Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам)*. М., 2009.
2. Акишина А.А., Каган О.Е. *Учимся учить: Для преподавателей русского языка как иностранного*. М.: Рус. яз. Курсы, 2002.
3. Балыхина Т.М. *Методика преподавания русского языка как неродного (нового): Учебное пособие для преподавателей и студентов*. М.: Изд-во РУДН, 2007.
4. Бойко И.В., Жариков Е.С. *Научный поиск // Логика и психология исследования*. М., 1965.
5. *Государственный стандарт по русскому языку как иностранному. Базовый уровень* / Нахабина М.М. и др. М.; СПб.: Златоуст, 2001.

6. Государственный стандарт по русскому языку как иностранному. Профессиональные модули. Первый уровень. Второй уровень / Н.П. Андрюшина. и др. М.; СПб.: Златоуст, 2000.
7. Капитонова Т.И., Московкин Л.В. Методика обучения русскому языку как иностранному на предвузовском этапе. СПб.: Златоуст, 2006.
8. Киселева В.Г. Обучение устной речи с учетом индивидуальных особенностей учащихся: Дис. ... канд. пед. наук. М., 1976.
9. Никитина Т.Г. Русские словообразовательные модели в пособии по языку специальности для иностранцев // Альманах современной науки и образования. 2013. № 12. С. 138–140.
10. Платонов К- К. Проблемы способностей. М., 1972.
11. Требования по русскому языку как иностранному. Первый уровень. Общее владение. Второй вариант / Н.П. Андрюшина и др. М.; СПб.: Златоуст, 2009.
12. Щукин А.Н. Методика преподавания русского языка как иностранного: Учеб. пособие для вузов. М.: Высшая школа, 2003.

References:

1. Azimov E.H.G., SHCHukin A.N. *Novyj slovar' metodicheskikh terminov i ponyatij (teoriya i praktika obucheniya yazykam)*. М., 2009.
2. Akishina A.A., Kagan O.E. *Uchimsya uchit': Dlya prepodavatelej russkogo yazyka kak inostrannogo*. М.: Rus. yaz. Kursy, 2002.
3. Balyhina T.M. *Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak nerodnogo (novogo): Uchebnoe posobie dlya prepodavatelej i studentov*. М.: Izd-vo RUDN, 2007.
4. Bojko I.V., ZHarikov E.S. *Nauchnyj poisk//Logika i psihologiya issledovaniya..* М., 1965.
5. *Gosudarstvennyj standart po russkomu yazyku kak inostrannomu. Bazovyj uroven'* / Nahabina M.M. i dr. М.; SPb.: Zlatoust, 2001.

6. *Gosudarstvennyj standart po russkomu yazyku kak inostrannomu. Professional'nye moduli. Pervyj uroven'. Vtoroj uroven' / N.P. Andryushina. i dr. M.; SPb.: Zlatoust, 2000.*
7. *Kapitonova T.I., Moskovkin L.V. Metodika obucheniya russkomu yazyku kak inostrannomu na predvuzovskom ehtape. SPb.: Zlatoust, 2006.*
8. *Kiseleva V.G. Obuchenie ustnoj rechi s uchetom individual'nyh osobennostej uchashchihsya: Dis. ... kand. ped. nauk. M., 1976.*
9. *Nikitina T.G. Russkie slovoobrazovatel'nye modeli v posobii po yazyku special'nosti dlya inostrancev // Al'manah sovremennoj nauki i obrazovaniya. 2013. № 12. S. 138–140.*
10. *Platonov K- K. Problemy sposobnostej. M., 1972.*
11. *Trebovaniya po russkomu yazyku kak inostrannomu. Pervyj uroven'. Obshchee vladenie. Vtoroj variant / N.P. Andryushina i dr. M.; SPb.: Zlatoust, 2009.*
12. *Shchukin A.N. Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo: Ucheb. posobie dlya vuzov. M.: Vysshaya shkola, 2003.*

РОЗДІЛ V. ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

УДК 130.122:37.013

ДЕ ЯКІ ПИТАННЯ ПЕРЕБУДОВИ ФІЛОСОФІЇ МИСЛЕННЯ В ОСВІТНЬМУ ПРОСТОРІ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

кандидат філософських наук, Мегега Г.Б.

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна, Дніпро

У дослідженні аналізується проблемне поле практики виконання державного замовлення на надання освітніх послуг в форматі викликів промислової революції та процесів глобалізації у світі.

Коментується федеральний план Сполучених Штатів Америки щодо переходу від STEM- освіти до STEAM- освіти, як стратегічне бачення вдосконалення суспільних взаємовідносин.

Досліджуються основні складові механізму впровадження в навчальному процесі методологічних підходів до формування перебудови мислення, зорієнтованого на інтеграційний європейський вектор.

Ключові слова: STEM-освіта, Arts-освіта, методологічні постулати, загальнолюдські та морально-ціннісні орієнтири.

Кандидат философских наук, Мегега Г.Б. Некоторые вопросы перестройки философии мышления образовательного пространства в глобализованом мире / Днепрпетровский областной институт последипломного педагогического образования, Украина, Днепр

В статье обосновывается проблемное поле практики выполнения государственного заказа на образовательные услуги в формате вызовов промышленной революции и процессов глобализации в мире.

Комментируется тенденция перехода от STEM-образования до STEAM-образования Соединённых Штатов Америки, как стратегического видения совершенствования общественных отношений.

Исследуются основные составляющие механизма внедрения в учебный процесс методологических подходов к формированию перестройки мышления, ориентированного на интеграционный европейский вектор.

Ключевые слова: STEM-образование, ARTS-образование, методологические постулаты, общечеловеческие и морально-ценностные ориентиры.

PhD, Associate Professor Chair of Preschool and Primary Education, G.Megega Some questions of changing the ways of thinking in educational system of the global world / Dnipropetrovsk region Institute of Postgraduate Education, Ukraine, Dnipro

The article explains the problem field in the practice of execution of the state order for educational services in the format of the industrial revolution challenge.

The tendency in the transition from STEM-education to STEAM-education is been analyzed as a strategic vision of social relations improvement.

The basic components of the mechanism of methodological approaches implementation to the formation of thinking philosophy restructuring in the educational process, based on the European vector of integration are studied.

Keywords: STEM-education, ART- education, methodological postulates, human and moral value systems.

Вступ. Проблемне поле філософії та практики виконання замовлення на освітні послуги у дослідженні надається у форматі, що закріплений нормативно-правовими документами. Це в першу чергу державні принципи послідовності та наступності. Вони визначаються на перетині основ філософської, педагогічної думки та теорії державного управління.

Формула: освіта це не тільки галузь, а функція держави - пояснює зміст впливу держави на стан і розвиток суспільних процесів і відносин з метою досягнення цілей і реалізації функцій держави. Тому освітній процес наповнюється особливим змістом, який реагує на сучасні суспільні, історичні та глобалізаційні виклики. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває проблема перебудови мислення суб'єктів освітньо-

виховного процесу здатних до глобальних змін. Велике значення в цьому аспекті має аналіз світового досвіду різних систем освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Де які аспекти проблемного поля запропонованої теми для міркувань та визначення механізмів перебудови філософії мислення і педагогічної практики представлені в наукових працях О.Базалука[1], І.Беха[2], О.Висоцького[3], О.Дзьобаня[4], А.Другова[6], М.Романенка[10]. Ці дослідження дозволяють зробити висновок, що проблема формування світоглядних основ в процесі навчання є надзвичайно актуальною в освіті. Більшість сучасних науковців, педагогів таких як О.Базалук, М.Бауер, Дж. Вос, Г.Драйден[5], М.Дробноход, філософів (М.Кисельов, Б.Майер, В.Шинкарук) розглядають її винятково в контексті основних цілей освіти та результатів навчання, пов'язуючи з освітою для сталого розвитку, проблемами глобалізації.

Мета статті – провести паралелі між баченням векторів реформування різних систем освіти та курсу вітчизняних реформ, розглянути методологічні аспекти з викладенням суто технічних, прикладних рішень зміни філософії виховної складової освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Практична площина функціонування освіти як функції держави, в історичному ракурсі завжди мала відповідні ознаки. Якщо в традиційному суспільстві пострадянського періоду, освіта відповідала на виклик промислової революції, то школа мала ознаки політехнічної освіти, розвивалась мережа вечірніх шкіл та шкіл робітничої молоді. На перший план виходило завдання підготовки робітничого класу. Поважними були предмети природничо-математичного циклу. Система освіти, культури, діяльність засобів масової інформації готували дитину до адаптації в світ індустріального суспільства. Освіта постіндустріального суспільства набуває принципово

нових ознак. Окрім зміни класової структури суспільства і структури часу, що проживає людина в сучасному вимірі, суб'єкти освітнього процесу повинні налаштуватись на елітарну освіту. Це пошук обдарованих дітей починаючи з дошкільного віку. Основою для школи повинна стати методика наукових відкриттів і технічних винаходів.

На нашу думку, системи освіти різних держав і континентів, завжди існували у паралельних вимірах. Об'єктивні соціально-економічні, історичні процеси, що відбувались і відбуваються у світі, тим чи іншим чином впливають на соціум та зміст перебудов в освітніх галузях. Для більш конкретного коментарю запропонованої думки, доцільним буде навести приклад зміни освітнього вектору у Сполучених Штатах Америки.

На думку Кена Робінсона, одним з активних поштовхів до пошуку ефективної моделі освіти, стали підсумки тестування учнів шкіл США за останні десять років по системі PISA, де Сполучені штати потрапили до країн «середнячків»[9, с.41]. Характерна для держави елітарна STEM-освіта, яка, в тому числі, робить акцент на природничо-математичний цикл предметів (аббревіатура STEM перекладається наступним чином: науки, технології, інженерне мислення, математика), консервативно відповіла на виклики промислової революції. На часі встало завдання оновити федеральні плани реформування освіти.

Узагальнена характеристика цих процесів була дана М.Романенко під час виступу на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Філософія, теорія, практика випереджаючої освіти для сталого розвитку».

На думку вченого, резерв прогресу ХХ століття це урожайність ґрунту та пошук джерел енергії. ХХІ століття – здібності людини та знання, як засіб досягнення мрій. Для того щоб держава досягла найвищого рівня готовності к інноваціям, який може забезпечити

конкуренентоздатність на міжнародній арені, освіта повинна формувати національну еліту, якості якої повинні відповідати, в тому числі, морально-духовним характеристикам. Акцент тільки на технократизм – це бездуховність.

Показники STEM в процесі пізнання, визначаються якістю відповідей на запитання:

1-ий рівень : (ЯК?) – побутовий

2-ий рівень : (ЧОМУ?) – науковий

3-ій рівень : (НАВІЩО?) – філософсько-методологічний.

Висунуті гіпотези при пошуку відповідей ефективні лише тоді, коли власноруч за щось взявся і зробив. На такому тлі класно-урочну систему потрібно наповнювати інструментарієм технологічно правильного процесу[10, с.3].

Може 50 років тому назад було б достатньо дати високий рівень освіти 20% населення, 30% залишити коло торгівельних взаємовідносин, а 50% направити виконувати тяжку фізичну працю[5, с.33]. Але це завжди призводить до соціальних плесків. Наука без мистецтва – це бездуховність. Стрімкий розвиток технічного прогресу, інформаційно-комунікативних технологій (який неможливо зупинити), вихід на арену нанотехнологій, створення штучного інтелекту, формування клубної філософії підпорядкованої шоу бізнесу – сформували у сучасному суспільстві новий креативний клас, який на Федеральному рівні був ототожнений з характеристиками ARTS – мистецтво. Сучасний ринок праці США забезпечує креативний клас на 30% від загальної кількості робочих місць. Все це знаходиться під патронатом економічних бізнесових еліт. Мережа Arts – менеджерів створює умови для продуктивного засвоєння Arts навичок.

Технократія тестування, на думку авторитетних вчених та практиків різних держав світу, повинна уступити місце творчій лабораторії

вчителя, розвитку здібностей і талантів учнів, креативності мислення, формуванню морально-етичних якостей, особистої точки зору та гнучкості ума. Кожна країна шукає свої шляхи досягнення цієї мети. Шанхай, Корея, Сінгапур, Японія велике значення надають тестуванню та стандартизації. Фінляндія шукає відповідь на питання: що стандартизувати? І на відміну від США, яке стандартизує результати діяльності вчителя, Фінляндія стандартизує підготовку вчителя і робить наголос на його мотивації. Може тому система освіти цієї країни користується в світі великою повагою[9].

Прикладні, професійні підходи в системі освіти кожної держави, об'єктивно підпорядковані потребі осучаснення мислення на виклики світових глобальних процесів. Перебудова виховної складової освітнього простору ґрунтується на знанні сутності цих світових тенденцій, що визначають наше майбутнє. На думку відповідного кола вчених, за підсумками узагальнення багатьох досліджень, до них належать: миттєві засоби комунікацій, світ без економічних кордонів, навчання та торгівля через internet, нова сфера послуг, нова ера вільного часу, жіноче лідерство, розквіт національних культур, збільшення чисельності нижчого класу, стрімке старіння населення, зростання популярності ідеї «зроби сам», триумф особистості, ера права на вибір[5, с.42].

Сучасна вітчизняна педагогічна думка до цього процесу сформувала свою позицію. Інститут проблем виховання АПН України, під головуванням доктора педагогічних наук, професора, академіка Беха І.Д., постійно працює над вдосконаленням визначення методологічних підходів до перебудови змістовної складової навчально-виховного процесу. Прослідковується ідентичність підходів Федерального плану Сполучених штатів з методологічними постулатами, які пропонує Іван Дмитрович.

На нашу особисту думку, вітчизняний вчений значно ширше підійшов до змісту перебудов, наповнивши його морально-ціннісними орієнтирами.

Так від чого до чого пропонують у вітчизняній освіті перейти, щоб відповісти на сучасні виклики суспільного життя? Які методологічні постулати розумно покласти в основу перебудов у сучасній школі? Який перехід потрібно забезпечити?

1. Від освіти раціональної до освіти ціннісно-спрямованої.
2. Від освіти директивно знанневої до освіти ціннісно-розвиваючої.
3. Від освіти віково-обмеженої до освіти впродовж життя.
4. Від освіти культурно-нормативної до освіти самозбагачення.
5. Від освіти науково-світоглядної до освіти світоглядно-перетворюючої.
6. Від освіти вузькотехнологічної до освіти культурно відповідальної.
7. Від освіти соціо центричної до освіти людино центричної.
8. Від освіти монологічної до освіти діалогу.
9. Від освіти що культивує комплекси до освіти великої повноцінності особистості[2].

Орієнтир державного замовлення, з визначеним євроінтеграційним вектором, вимагає від України враховувати всі визначні події що формують стратегічне бачення розвитку взаємовідносин у світі. Такою подією став у січні 2016 року 46-ий міжнародний економічний форум в Давосі. Глобальна тенденція «світ без економічних границь», дала право на площадках форуму визначити вимоги до особистості яка буде конкурентоздатна на сучасному міжнародному ринку праці у 2020-2025 роках.

Працівник повинен: комплексно, на багатьох рівнях вміти вирішувати проблеми; критично мислити; бути креативним; вміти управляти людьми; взаємодіяти з різними людьми; мати емоційний інтелект; вміти формувати особисту думку та приймати рішення; вміти вести переговори, демонструючи гнучкість ума.

Це додатково ставить перед нами запитання: якою тоді повинна стати школа, щоб виконати такий заказ?

Суспільна та наукова педагогічна думка давно знайшла відповідь на це запитання. І нормативно-правові документи і сучасні концептуальні платформи і Дорожня карта реформ освіти в Україні до 2025 року, методологічно визначили організаційну схему сучасної школи. Вона повинна розвивати індивідуальність; навчити спілкуватись та взаємодіяти; бути правильною технологічно; надавати вибір; орієнтувати на сучасність; дати змогу конкурувати з однолітками з країн ЄС[4],[7].

Остання позиція в переліку вимог до школи, може бути досягнена тільки при умові коли школа, починаючи з головної фігури навчально-виховного процесу – учителя, змінить філософію мислення і зрозуміє: для того щоб робити щось інакше потрібно мислити інакше.

Однією з проблем вітчизняної школи можна назвати таку як: не чітко сформовані навички використання на практиці отриманих академічних знань з основ наук, вміння робити висновки та аналізувати. Випускників навчальних закладів України високо оцінюють вищі навчальні заклади Європи за високі характеристики енциклопедичного набору знань. Але вищезазначена проблема, в рейтингу готовності до інновацій, залишає Україну, по загальним показникам, на нижчих щаблях[10].

Кадрова база креативного класу, за Федеральним планом США, в основі представлена Art-менеджерами. Курс на усвідомлення виходу на арену нового класу взятий за основу перебудов в системі шкільної освіти Сполучених штатів.

Сучасний стан суспільно-громадських відносин в Україні не може обмежуватись тільки такою формулою. Щоб формувати зріле громадянське суспільство, як пропонують методологічні постулати І.Д. Бега, потрібно наповнювати освітню складову не тільки креативними акцентами, але й змістом загальнолюдських, культурологічних і, навіть, християнських цінностей. У Канта є такий вислів: «Якщо істина не універсальна – вона не моральна».

Академічні знання, нормативні вимоги до змісту програм і стандартів в освіті, потрібно збагатити вмінням мислити, ставити запитання та шукати відповіді на них. «Я мислю, я розвиваюсь». 12 бальна система оцінювання знань, наближає нас до реалізації одного з постулатів на практиці.

Цивілізаційний виклик «Освіта впродовж життя», повинен увійти в нашу свідомість як обов'язкова складова креативного інтелекту. Потреба постійно оновлювати свої знання за фахом, тренувати емоційний інтелект, вдосконалювати гнучкість ума-вимога сучасного ринку праці.

Критичність мислення – надзвичайно складна характеристика особистості. Щоб досягти відповідних навичок потрібно мати різномірну, комплексну інформаційно-аналітичну базу. Для пострадянського періоду було притаманне знищувати та приховувати самостійність суджень. Це породило не тільки дисидентський рух, а і страшну практику знищення інакомислення та еміграцію видатних особистостей. В Україні замість культурно-нормативної освіти повинна прийти освіта самозбагачення.

Вміння приймати рішення – одне з ключових вимог до успішного сучасного менеджера і керівника. Емоційний інтелект – одна із складових таких навичок. На мові державного діяча – це не лозунгові заклики, а чітко визначена, в рамках нормативно-правового, законодавчого поля конкретна програма дій. Це передбачуваність наслідків прийнятого

рішення та відповідальність за них. Це не поверхове тлумачення ситуації, а глибокі знання внутрішніх процесів і діалектичний аналіз інформаційно-аналітичної складової. Такий підхід повинен увійти в обов'язкову складову, яка здатна забезпечити успіх креативній особистості.

В навчальному процесі це може укладатись в формулі « Я суб'єкт практики, я створюю світ». Методологія переходу від науково-світоглядних до світоглядно-перетворюючих дій на практиці виглядає наступним чином. Просте яблуко науково-світоглядним методом вивчається за допомогою запитань-відповідей.

Колір-зелений. Форма-кругла. Що знизу-бувша квітка. Коли-весною. Коли перетворюється в яблуко-коли бджола опилила квітку. Коли поспіло-в осені. Що зверху-хвостик. Навіщо-щоб прикріплюватись до гілки яблуні. Розрізали яблуко. Що бачимо-зернятко.

Наступає етап світоглядно-перетворюючий, яким можна пронизати всі ланки системи освіти від дошкільної до вищої і знайти відповіді в рамках сучасної логістики. А саме: як ми самі можемо виростити яблуко? Посадити зернятко. Евристична ситуація: а як ще? Людина саджає яблуневу гілку. Як саджає? Копає ямку. Чим копає? Лопатою. Що таке лопата? Металеве загострене знаряддя праці. Як його виготовляють? Здобувають залізну руду, переробляють, випускають листовий прокат, перевозять до заводу і штампують у відповідному цеху. Яким чином прокат доставляють до виробника? У вантажних вагонах. Якими залізничними шляхами? Під'їздними та магістральними. А розмір колії держав європейського союзу відповідає розміру магістральної колії України? Ні. А яким чином Україна, географічно розташована у центрі Європи, буде виконувати функції транзитної держави?...

І, звичайно, кожна дія (як керівника різного рівня так і організатора конкретної справи) повинна проходити випробування на морально-етичні

характеристики. Кожен вузькопрофільний фахівець, представник політичної еліти повинен завжди відчувати відповідальність за прийняті кроки.

Суспільні взаємовідносини минулих часів мали стандартну ознаку: людина була маленьким гвинтиком у загальному механізмі. Одна з світових тенденцій, що визначають наше майбутнє: підняття на самий високий рівень особистість. Її триумф - запорука цивілізаційного розвитку. Окрім того, що Конституційно, людський потенціал визначається як найвища соціальна цінність держави, її особисті, моральні та інтелектуальні можливості - запорука національної безпеки. Особистість у сучасному світі повинна відчувати себе як гвинтик, без якого не може функціонувати сам механізм.

Методика монологічної освіти повинна бути заміненою на освіту діалогу. Крім суто психологічних наслідків монологу, коли дитина засвоює 10% від того що чула; 20% від того що бачила; 30% від того що записала – 75% засвоюється тоді, коли дитина обговорює матеріал, вступає в діалог з вчителем, визначає коло проблем та самостійно шукає відповіді на проблеми. Ми повинні самі оволодіти компетенція на яких наполягають ключові документи Ради Європи. Перед тим як приступити до справи ми повинні спочатку вміти здобувати користь і досвід тобто, вивчати. Потім-шукати. Потім-думати, співпрацювати, вести діалог, адаптувати все це до вимог сьогодення і тільки потім діяти.

Отже, можна констатувати, що перебудови в світовому просторі йдуть паралельно. Об'єктивні соціальні, глобальні процеси які перетворюють світ, однаково впливають на форматування підходів до перебудов в освіті в тому числі і вітчизняній. Зміст навчально-виховного процесу принципово впливає на кінцеву його мету: формування конкурентоздатної особистості зорієнтованої на сучасні вимоги ринку праці та становленню її демократичної культури. Запропоновані у статті

методологічні підходи, спрямовані на надання необхідних знань та життєвих навичок які здатні розвивати критичне мислення, емоційний інтелект, гнучкість ума, вміння спілкуватись та бути зрілим громадянином.

Перспективами подальших наукових розвідок буде обґрунтування впливу формування морально-ціннісних характеристик особистості та суспільства на національну безпеку держави.

Література:

1. Базалук О.О. *Світобудова жива і розумна матерія (історико-філософський та природничо-науковий аналіз у світлі нової космологічної концепції)* : монографія / О.О. Базалук. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005.-412 с.
2. Бех І.Д. *Виховання особистості* / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 620 с.
3. Висоцький О.Ю. *Освіта як ефективний засіб пропаганди.* / О.Ю.Висоцький // *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції: Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку.* – 2015.- Дніпропетровськ.- С. 3-6.
4. Дзьобань О.П. *Глобалізація освіти: до проблеми вітчизняних реалій і перспектив.* / О.П. Дзьобань // *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції: Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку.* – 2015. – Дніпропетровськ.- С. 10-13.
5. Драйден Г., Вос Дж. *Революция в обучении. Научить мир учиться по-новому* / Г.Драйден, Дж. Вос. – М.: Парвинэ, 2003. – 670 с.
6. Другов А.Б. *Государственный маркетинг как важный фактор совершенствования механизма управления социально-экономическими процессами в обществе.* / А.Б.Другов // *Маркетинг в России и за рубежом.* -2005.-№ 4. – С. 101-104.

7. Костенко О.М. Проблеми №1 сучасної цивілізації (в українському контексті): монографія / О.М. Костенко; НАН України, Ін-т держави і права імені В.М.Корецького. – Черкаси : [б.в.], 2008. – 112 с.
8. Приходько С.М. Роль громадянської освіти у формуванні громадянського суспільства. / С.М. Приходько // Наукова збірка: Розвиток демократії та демократична освіта. – 2003. – К.: Матеріали 2-ої міжнародної наукової конференції Одеса, 2002 р. – С. 73-80.
9. Робінсон Кен, Ароніка Лу. Ох уже це тестування./ Кен Робінсон, Лу Ароніка// вісник ТІМО.-2016.Харків.-№12.-С.37-46.
10. Романенко М.І. STEM I STEAM –освіта. / М.І. Романенко // Джерело.- 2015. Дніпропетровськ.- №45-46.С.3.

References:

1. Bazaluk O.O. Svitobudova zhyva i rozumna materiya (istoryko-filosofs'kyu ta pryrodnycho-naukovyy analiz u svitli novoyi kosmologichnoyi kontseptsii): monohrafiya / O.O. Bazaluk. – Dnipropetrovs'k: Porohy, 2005.-412 s.
2. Bekh I.D.Vykhovannya osobystosti / I.D. Bekh. – K.: Lybid', 2003.– 620 s.
3. Vysots'kyu O.Yu. Osvita yak efektyvnyy zasib propahandy./ O.Yu.Vysots'kyu // Materialy vseukrayins'koyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi: Filosofiya, teoriya ta praktyka vyperedzhayuchoyi osvity dlya staloho rozvytku. – 2015.- Dnipropetrovs'k.- S. 3-6.
4. Dz'oban' O.P. Hlobalizatsiya osvity: do problemy vitchyznyanykh realiy i perspektyv. / O.P.Dz'oban' // Materialy vseukrayins'koyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi: Filosofiya, teoriya ta praktyka vyperedzhayuchoyi osvity dlya staloho rozvytku. – 2015. – Dnipropetrovs'k.- S. 10-13.
5. Drayden H., Vos Dzh. Revolyutsyya v obuchenyy. Nauchyť myr uchyťsya po-novomu / H. Drayden, Dzh. Vos. – M.: Parvyne, 2003. – 670 s.
6. Druhov A.B. Hosudarstvenny marketynh kak vazhny faktor sovershenstvovaniya mekhanyzma upravleniyya sotsyal'no-

ekonomycheskymy protsessamy v obshchestve. / A.B. Druhov // Marketynh v Rossyy u za rubezhom. -2005.-№ 4. – S. 101-104.

7. *Kostenko O.M. Problemy №1 suchasnoyi tsyvilizatsiyi (v ukrayins'komu konteksti): monohrafiya / O.M. Kostenko; NAN Ukrayiny, In-t derzhavy i prava imeni V.M. Korets'koho. – Cherkasy: [b.v.], 2008. – 112 s.*

8. *Prykhod'ko S.M. Rol' hromadyans'koyi osvity u formuvanni hromadyans'koho suspil'stva. / S.M. Prykhod'ko // Naukova zbirka: Rozvytok demokratiyi ta demokratychna osvita. – 2003. – K.: Materialy 2-oyi mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi Odesa, 2002 r. – S. 73-80.*

9. *Robinson Ken, Aronika Lu. Okh uzhe tse testuvannya./ Ken Robinson, Lu Aronika// visnyk TIMO.-2016.Kharkiv. - №12.-S.37-46.*

10. *Romanenko M.I.STEM I STEAM –osvita./ M.I. Romanenko // Dzherelo.- 2015. Dnipropetrovs'k.- №45-46.-S.3.*

РОЗДІЛ VI. ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

УДК 821.161.2-6.09«18/19»

ЄВРОПЕЇЗМ ЕПІСТОЛЯРІЮ ЗНАКОВИХ ПОСТАТЕЙ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

кандидат філологічних наук, Погребняк І.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна, Київ

У статті проаналізовано концепт «європеїзм», як культурно-історичне, філософське, літературознавче поняття. Окреслено основні позиції українського європеїзму. Дешифровано європейські коди епістолярію знакових постатей кінця ХІХ – ХХ століть. Охарактеризовано основні концепти листів, що визначаються поліфонічністю європейського вектору. Звернено увагу, на те, що тогочасна інтелігенція всіляко сприяла інтеграції України до

європейського простору, а саме: здійснювалися переклади і популяризувалися європейські класичні твори, драматургія; пропагувалося вивчення європейських мов; розповсюджувалися науково-популярні європейські праці; активна співпраця з європейською інтелігенцією.

Ключові слова: європеїзм, дешифрування, декодування, концепт, лист, епістолярій, інтелігенція.

кандидат філологічних наук, Погребняк І.В. Європеїзм епістолярія знакових личностей кінця ХІХ – початку ХХ століть/ Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна, Київ

В статті проаналізовано концепт «європеїзм», як культурно-історичне, філософське, літературознавче поняття. Визначено основні позиції українського європеїзму. Дешифровано європейські коди епістолярія знакових фігур кінця ХІХ – ХХ століть. Охарактеризовано основні концепти писем, що визначаються поліфонічністю європейського вектора. Звернуто увагу на те, що тогочасна інтелігенція сприяла інтеграції України в європейське простір, а саме: здійснювалися переклади і популяризувалися європейські класичні твори, драматургія; пропагувалося вивчення європейських мов; розповсюджувалися науково-популярні європейські праці; активна співпраця з європейською інтелігенцією.

Ключевые слова: європеїзм, дешифрування, декодування, концепт, лист, епістолярій, інтелігенція.

Ph.D. in Philology, I. Pogrebniak Europeanism of epistolary of symbolic persons of the late XIX – early XX centuries/ Boris Grinchenko Kyiv University, Ukraine, Kiev

This article analyses the concept of «europeanism» as a cultural and historical, philosophical, literary concept. It determines the main positions of

the Ukrainian europeanism. It decodes European codes of symbolic persons of the late XIX – early XX centuries. It characterizes main concepts of letters, which are designates by polyphony of the European vector. It turns attention to the fact that the then intellectuals strongly conducted the integration of Ukraine into the European zone, particularly: they translated and popularized classical European text, dramaturgy; promoted the study of European languages; spread popular scientific European works; actively cooperated with the European intellectuals.

Key words: europeanism, deciphering, decoding, concept, letter, epistolary, the intellectuals.

Сьогодні європеїзм привертає увагу істориків, культурологів, філософів, літературознавців, які намагаються з'ясувати його витoki, зміст, втілення в реальне життя, тощо. Питання європеїзму висвітлено у працях В. Матвіїшина, О. Забужко, О. Гнатюка, С. Болтівця, М. Кудрявцева, Я. Поліщука, С. Семенка та ін. Український європеїзм – історико-культурне, філософське, літературознавче поняття, яке характеризується діяльністю знакових постатей періоду XIX – XX століть, соціальну основу якого складала українська інтелігенція, що намагалася вирішити основні питання – культурну, національну та політичну ідентичність. Основа українського європеїзму полягала в інтелектуальній авторизації та персоналізації цінностей європейського модерну, у творчості і соціально-культурному досвіді талановитих представників тогочасної інтелігенції. Український європеїзм має яскраво виражений культурно-просвітницький вектор, адже саме творчість і діяльність знакових представників української інтелігенції є основою європейської ідентичності України, зокрема це яскраво простежується в епістолярній спадщині того часу.

Листування митців завжди знаходилося в полі обсервації науковців, епістолярій відкриває широкий діапазон пізнання, осмислення еволюції світогляду особистості. Листи оповиті різними формами вияву власних думок, розширюють межі спілкування, слугують територіальною передачею інформації. Кінець XIX – початок XX століть став часом трансформації листа в листівки-привітання, невеличкі повідомлення, візитівки тощо. Поява комерційного листа засвідчила розвиток та підтримку ділових стосунків, з'являються бланки, які покращують юридичні справи; телефон, телеграф слугують для обміну стислою інформацією.

Борис Грінченко належить до тих діячів культури, які мали щасливу нагоду бути знайомими, перебувати в приятнях, а в багатьох випадках – і в близьких дружніх взаєминах з багатьма визначними сучасниками кінця XIX – початку XX ст. Якщо розглядати епістолярій Б. Грінченка через концепцію адресата, то варто наголосити, що серед його кореспондентів були знакові постаті доби, члени родини, друзі, колеги й зовсім незнайомі люди, різні за соціальним статусом і діяльністю. Він листувався з видавцями, редакторами журналів і газет, художниками, композиторами, акторами, режисерами, драматургами, педагогами, студентами, поміщиками, можновладцями, бідними селянами, революціонерами тощо. Зі збережених у фондах опрацьованого нами архіву переважна більшість листів адресована не лише українським діячам. Втім, ми не візьмемо на себе сміливості говорити про домінування українського чи європейського листування в усій епістолярній спадщині Б. Грінченка, оскільки визначення її повного обсягу на сьогодні вбачається доволі утрудненим через те, що частина листів вважається втраченою, а максимально повного, академічного видання листів досі не здійснено.

Б. Грінченко до власної кореспонденції ставився творчо, поважав індивідуальність свого адресата, відтак для більшості людей відшукував особливу тональність епістолярного діалогу. Його листи мають різне інтонаційне забарвлення – від відверто публіцистичного до сповідально-психологічного чи іронічно-пародійного. За тональністю більшість листів синкретичні, бо визначаються серйозністю і жартівливістю одночасно, уможливлючи синтез духовної сублімації та відстороненого наративу, допускаючи змішання високого і низького стилі, що були притаманні письменникам-європейцям.

Як відомо, Борис Грінченко разом з дружиною Марією Грінченко та донькою Настею Грінченко перекладав вірші та твори Г. Гейне, Ф. Шиллера, Й.-В. Гете, В. Гюго, А. Франса, Д. Дефо, Г. Гауптмана, А. Шніцлера, Дж.-Г. Байрона, Г. Андерсена, А. Доде, Г. Бічер-Стоу, Г. Ібсена, Г. Зудермана, М. Метерлінка, К. Гольдоні, М. Твена, О. Мірбо, В. Сарду, Г. Брандеса, Е. де Амічіса, О.Шрейнера та ін. На світогляді засади Бориса Грінченка вплинули Скотт, Байрон, Еркман-Шатріан, Гюго, Дюма-батько та інші зарубіжні письменники. Фахова перекладацька діяльність Б. Грінченка засвідчує той факт, що проникнення в інтернаціональну літературу збагачує українську, адже: «всяка справа культурна тільки тоді буває певна і міцна, коли вона, зростаючи на рідному ґрунті, живиться живущим духом з великої скарбниці духовних здобутків народів усього світу» [1, с. 588].

Борис Грінченко робив переклади англійською, польською, французькою, німецькою, чеською, російською, латиною, вивчав італійську та норвезьку мови. На його глибоке переконання «обсяг ідей, що посувають наперед людність, не вичерпуються межами минулого й сьогочасного життя рідного народу», а тому закликав не обмежуватись тільки українською літературою, а дати народові «багато, багато українських перекладів зі світової літературної скарбниці» [2, с. 476].

Чималу увагу Борис Грінченко звертав на переклади світової драматургії. Так, у листі 1908 року до Панаса Мирного він писав: «Наше письменство треба збагачувати перекладами кращих творів світових письменників, – про це нема що й казати. Так саме цілком зрозуміло, що нашому театрові треба дати якомога швидше світовий репертуар, щоб театр цей міг розвиватися в повній мірі і зробитися рівноправним членом у великій сім'ї національних театрів світу. Оці дві причини найбільше й примушують мене подбати про переклади драм» [3, с. 266].

У одному з листів від 1984 року до етнографа Ф. Вовка, який перебував тоді в Італії, Б.Грінченко звертався з проханням купити йому книги італійською мовою, щоб перекласти їх українською. Радився також із ним, які книги для дітей варті перекладу з французької та італійської дитячих літератур, просив надсилати до бібліографічного покажчика «Литература украинского фольклора 1777-1900. Опыт библиографического указателя», (над яким тоді працював), назви публікацій про український фольклор, що вийшли в Європі, зокрема у Франції.

З широких світоглядних позицій осмислював Б.Грінченко й зв'язки рідного письменства з іншими літературами світу. Він не тільки перекладав з інших літератур, а й вважався авторитетним знавцем цієї справи. Свідченням є лист від Івана Липи 1894 року, в якому він пропонував Грінченку взяти на себе координуючу функцію щодо здійснення перекладів українськими літераторами: «Неодмінно треба, щоб один хтось, знаючий літературу свою й інші, зробився осередком (перекладацького) діла [...] Я принаймні не знаю другого такого чоловіка, крім Чайченка [...] Тут треба такої людини, щоб у неї уся література була як на долоні, і не «старого» треба, а молодого, словом, треба Чайченка [4, 1 арк.]».

Лист Б. Грінченка до Т. Зіньківського від 1889 року сповнений чіткого розуміння перекладацтва у процесі розвитку української мови та літератури, показаво виявляє позицію Грінченка-європейця: «Я давно думаю, що кожен, хто знає чужоземні мови і вміє писати, мусять робити потрошку переклади європейських класиків, щоб при першій змозі надрукувати їх і вивести раз і назавсігди наше письменство з дитячого періоду «не признаного язика» – думаю-бо, що такі переклади дуже пособлюють у цій справі».

Глибокою повагою та високою оцінкою до німецького письменника Шиллера сповнені рядки у записничку 1887 року Б. Грінченка: «Що далі учитуюся я у Шиллера, то усе більше й більше він мені подобається...[...] Яка велика шкода, що наша мова і література ще так мало вироблені і не дають або трохи дають змоги перекладати Шиллера. Мені так хочеться його перекладати, але ж я боюсь і приступатися до його. Спершу, як прочитаєш яку річ, то так і заманеться перекласти, а потім, як почнеш учитуватись, то й руки падають, бо не бачиш ніякої змоги переспівати у Шиллера. А усе ж, мабуть, не витримаю і колись таки понівечу коханого німця» [5, 8 арк.].

Листування між Б. Грінченком і українським етнографом, археологом, антропологом, доктором Сорбони, професором Санкт-Петербурзького і Київського університетів Ф. Вовком, вирізняється чисельністю європейських кодів. Епістоли демонструють зацікавленість Грінченка італійською класичною літературою, його бажання читати її в оригіналі. В одному з листів він просить Ф. Вовка допомогти йому придбати італійські книжки: «Я вчуся (чи силкуюся вчитися) італійської мови. Хочу придбати італійських класиків – по-италійському. Вдававсь у Флоренцію до книгаря – мало довідавсь. То турбую Вас. Скажіть міні, де та за яку ціну можу я придбати повні, в оригіналі, збірки творів Дантових, Петрарчиних, Боккачіївих та Леопарді. Латинські писання перших трьох

можуть бути й не бути. Ціна можливо дешева, бо грошей у мене гурт. Так чи не будете такі ласкаві, що порекомендуєте видання та книгаря (може можна з Парижу) та скажете яка ціна на російські гроші» [6, 1 арк.].

Відповідаючи на листа, Ф. Вовк рекомендує Б. Грінченку список творів класиків, які можна придбати, звертає увагу на те, що починати вивчати італійську мову, читаючи поетичні твори, не варто, радить перекласти італійські праці на українську мову, адже «я дуже добре знаю Ваши праці і вашу щирість до нашого письменства і мені здається, що у Вашему перекладі вони-б вийшли дуже добре» [7, 1 арк.].

Декодуючи листи дізнаємося, що Борис Грінченко всіляко намагався розповсюджувати українську літературу не лише на теренах України, а й прагнув вивести її на європейську арену. Тому прикладав чимало зусиль для того, щоб тексти (не лише його) видавалися за кордоном. В одному з листів 1900 року Грінченко пише етнографу Кравченку: «Ще кілки Ваших казок послав я давно вже в Париж до відомого етнографа д. Хв. Вовка: сі казки не можна було видрукувати в Росії, а він там саме видає збірку такого матеріалу» [8, 1 арк.].

Епістоли до Григорія Квасницького віддзеркалюють європейську рецепцію Італії Б. Грінченком. У листах він описує чарівний край, де море, гори, екзотична природа. Надсилає листівки із зображенням Оспедалетті: «Моря, неба і повітря багато. Багато рослин – пальми, величезні кактуси, евкаліпти, товаришують з кедром. По городах – квітки, тільки квітки, бо з цього живе Оспедалетті» [ф. III 40906]. В одному з листів Марія Грінченко згадувала: «З давніх-давен у його була мрія пожити зиму в Італії, то й я раділа, що здійсниться тая мрія та й не одмовляла, а ще й намовляла його їхати» [9, с. 104].

У листах до Івана Зозулі Борис Грінченко повідомляємо про свою епістолярну комунікацію з Іваном Франком, який наголошував на тому, що є кричуща потреба в іноземних перекладах невеличких монографій,

адже вони носять загальну інформацію з природничих, соціологічних, етнологічних наук, які дуже потребує для загального розвитку український народ. Франко радить звернути увагу на праці Брандта «Животный индивидум», Спенсера «Происхождение ссеверий». Зазначає, що «В загалі між дрібними ричами Спенсера, популярними лекціями Генслі, Тіндаля можна знайти багато прекрасного і ентересного для широкого загалу» [10, 1 арк.].

Також в епістолярію міститься інформація про те, які саме видання кожен придбав. Варто наголосити, що друзі обмінювалися книжками. З листа 1887 року дізнаємося, що Іван Зозуля придбав Міцкевича, на що Грінченко жартома зазначає: «Міцкевича не присилай – увидимся, – сам у тебя отниму». У легкій формі Грінченко повідомляє про свої нові європейські придбання: «Экий ты счастливый: и эконку приобрел и Мицкевича и все в один год! Но я тебе не хочу завидовать, ибо а) зависть грех и б) я имею прекрасно изданных Шиллера и Гете, а вот только что сделал еще одно ценное (в переплете и с золотым образом) французкой библии и менее роскошное (или совсем не роскошное, но то же золотообразное) издание немецкой библии и все это за цену невероятную – только за 75 коп.! О, погреси, позавидуй мне! Ведь я сам себе завидую!» [11, 1 арк.].

Отже, епістолярій знакових постатей української інтелігенції кінця XIX – початку XX століть окреслює пріоритетні європейські складові, глибоке сприйняття європейської культури та європейців, усвідомлення приналежності до європейської спільноти, розвиток власної свідомості і культури, засвоєння європейського мислення і цінностей, а саме – національну ідентичність, власну гідність, раціональність, відкритість до комунікації і засвоєння світових здобутків, співтворчість і закоріненість у європейську духовну культуру.

Література:

1. Грінченко Б. Твори: У 2-х т. К., 1963. – С. 588
2. Зоря. – 1891. Ч. 24. – С. 476.
3. Погрібний А. Борис Грінченко. Нарис життя і творчості. – К., 1988. – С. 266.
4. ІР НБУВ, ф. I, спр. 31728, 1 арк.
5. ІР НБУВ, ф. III 41226, 8 арк.
6. ІР НБУВ, ф. III 35950, 2 арк.
7. ІР НБУВ, ф. III 35951, 1 арк.
8. ІР НБУВ, ф. III 40934,
9. В Оспедалетті. З листа Марії Грінченкової // Над могилою Б. Грінченка. Автобіографія, похорон, спомини, статті / Упор. С. Єфремов. – К.: Вік, 1910. – С. 104.
10. ІР НБУВ, ф. III 40852, 1 арк.
11. ІР НБУВ, ф. III 40843, 1 арк.

References:

1. Grinchenko B. Create: In two vol. K., 1963. - P. 588
2. Zorya. - 1891. Part 24. - P. 476.
3. Pogrybny A. Boris Grinchenko. Нарис життя і творчисті. - K., 1988. - P. 266.
4. IP NBUV, f. I, Ref. 31728, 1 arch.
5. IP NBUV, f. I, Ref. 41226, 8 arch.
6. IP NBUV, f. I, Ref. 35950, 2 arch.
7. IP NBUV, f. I, Ref. 35951, 1 arch.
8. IP NBUV, f. I, Ref. 40934, 1 arch.
9. In Ospedaletto. A letter from Mary Hrinchenkovoyi // Over the grave B.Grinchenko. Autobiography, funeral records, article / stop. S. Efremov. - K. : Age, 1910. - S. 104.
10. IP NBUV, f. I, Ref. 40852, 1 arch.
11. IP NBUV, f. I, Ref. 40843, 1 arch.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 5
кандидат економічних наук, доцент **Каличева Н.Є.**,
Бохан С.Є

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА 15
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
кандидат економічних наук, **Олійник С.О.**

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА 26
ПІДПРИЄМСТВІ
кандидат економічних наук, **Олійник С.О.**

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В АЕРОКОСМІЧНІЙ СФЕРІ 38
кандидат економічних наук, **Удовицька Є.А.**

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ГЕОГРАФІЇ

СУТЬ БІОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ЕТНОСУ ТА ТИПИ ЕТНІЧНИХ 48
СПІЛЬНОТ
Майхрук Х.І.
доктор географічних наук, доцент, **Заставецька Л.Б.**

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛЮБЕШІВСЬКОГО 56
РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ЯК ДЕПРЕСИВНОЇ
ТЕРИТОРІЇ
кандидат географічних наук, **Сосницька Я.С.**,
кандидат географічних наук, **Маковецька Л.О.**, **Кух К.Ю.**

ЗЕРНОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ кандидат географічних наук, Сосницька Я.С., Саган Я.П.	68
---	----

РОЗДІЛ ІІІ. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ НАУК

ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ СЛУХАЧАМ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРОВІЗОРІВ ПО КЛІНІЧНІЙ ФАРМАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ПРИ ПОРУШЕННЯХ ОБМІНУ РЕЧОВИН доктор медичних наук, Білай І.М., кандидат медичних наук, Красько М.П., доктор медичних наук, Войтенко Г.М.	78
--	----

РОЗДІЛ ІV. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКОВОЙ ДОГАДКИ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ кандидат филологических наук, Киндря Н.А.	85
--	----

РОЗДІЛ V. ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

ДЕ ЯКІ ПИТАННЯ ПЕРЕБУДОВИ ФІЛОСОФІЇ МИСЛЕННЯ В ОСВІТНЬМУ ПРОСТОРІ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ кандидат філософських наук, Мегега Г.Б.	93
---	----

РОЗДІЛ VI. ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

ЄВРОПЕЇЗМ ЕПІСТОЛЯРІЮ ЗНАКОВИХ ПОСТАТЕЙ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ кандидат філологічних наук, Погребняк І.В.	107
---	-----

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 20.06.2017
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com